

***SUOMEN HALLITUKSEN 16. MÄÄRÄAIKAISRAPORTTI
KAIKKINAISEN ROTUSYRJINNÄN POISTAMISTA KOSKEVAN
YLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA***

Tämä on Suomen hallituksen 16. määräaikaisraportti kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen täytäntöönpanosta. Suomi antoi edellisen 15. määräaikaisraporttinsa elokuussa 1999. Rotusyrjintäkomitean suositusten mukaisesti 16. määräaikaisraportti täydentää aikaisempia raportteja ja siinä painotetaan niitä asioita, jotka komitea on ottanut esille johtopäätöksissään käsiteltyään Suomen 15. määräaikaisraportin 57. istunnossaan elokuussa 2000 (CERD/C/SR. 1403-1404). Lisäksi raporttiin sisältyy osin tietoja, jotka on esitetty suullisesti kyseisessä tilaisuudessa, sekä lisätietoja uudesta lainsäädännöstä ja toimenpiteistä, joihin on ryhdytty rotusyrjinnän poistamiseksi.

Raportti on laadittu ulkoasiainministeriössä yhteistyössä useiden muiden ministeriöiden ja viranomaisten kanssa. Kansalaisjärjestöjä ja eräitä muita tahoja pyydettiin antamaan kirjalliset lausunnot raportin valmistelua varten. Lisäksi lokakuussa 2001 järjestettiin viranomaisille, kansalaisjärjestöille, työmarkkinajärjestöille ja neuvottelukunnille kuulemistilaisuus, jossa näillä oli mahdollisuus esittää näkemyksiään raportin luonnoksesta.

Raportti toimitettiin Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteerille lokakuussa 2001.

SISÄLLYS

<u>YLEISTÄ</u>	5
<u>LAINSÄÄDÄNTÖ</u>	5
<u>KANSAINVÄLISET YLEISSOPIMUKSET</u>	7
<u>EUROOPAN YHTEISÖN LAINSÄÄDÄNTÖ</u>	8
<u>SYRJINTÄKIELLON NOUDATTAMISTA VALVOVAT ELIMET</u>	9
<u>NEUVOTTELUKUNNAT JA TOIMIKUNNAT</u>	9
<u>HALLITUKSEN ETNISEN SYRJINNÄN JA RASISMIN VASTAINEN TOIMINTAOHJELMA</u>	11
<u>RASISMIN JA ETNISEEN ALKUPERÄÄN PERUSTUVAN SYRJINNÄN KANSALLINEN SEURANTAJÄRJESTELMÄ</u>	12
<u>SELVITYS IHMISOIKEUSPOLITTIKASTA</u>	16
<u>VÄESTÖTIEDOT</u>	16
<u>2 ARTIKLA</u>	17
<u>KANSAINVÄLISET YLEISSOPIMUKSET</u>	17
<u>SAAMELAISET</u>	18
<u>ROMANIT</u>	19
<u>MAAHANMUUTTO- JA PAKOLAISPOLITTIKKA</u>	20
<u>ULKOMAALAISLAIN MUUTOKSET</u>	21
<u>ULKOMAALAISLAIN KOKONAISUUDISTUS</u>	23
<u>KÄÄNNYTTÄMINEN JA MAASTA KARKOTTAMINEN</u>	24
<u>LISÄHUOMIOITA TURVAPAIKANHAKIJOIDEN ASEMASTA</u>	24
<u>MAAHANMUUTTAJIEN KOTOUTTAMINEN</u>	24
<u>3 ARTIKLA</u>	25
<u>4 ARTIKLA</u>	25
<u>ROTUSYRJINTÄKOMITEAN LAINSÄÄDÄNTÖÄ KOSKEVAT PÄÄTELMÄT</u>	25
<u>RASISMI JA INTERNET</u>	26
<u>5 ARTIKLA</u>	27
<u>5 (A) YHTÄLÄISET OIKEUDET TUOMIOISTUIMESSA</u>	27
<u>5 (B) SUOJA VÄKIVALTTAA VASTAAN</u>	27
<u><i>Poliisi</i></u>	27
<u><i>Valtakunnansyyttäjä</i></u>	28
<u>5 (C) POLIITTISET OIKEUDET</u>	28
<u>5 (D) MUUT KANSALAIISOIKEUDET</u>	29
<u>5 (E) TALOUDELLISET, SOSIAALISET JA SIVISTYKSELLISET OIKEUDET</u>	29
<u><i>Oikeus työhön ja toimeentuloon</i></u>	29
<u><i>Oikeus asuntoon</i></u>	31
<u><i>Oikeus yleiseen terveyden- ja lääkäriinhoitoon, sosiaaliturvaan ja sosiaalihuoltoon</i></u>	32
<u><i>Oikeus opetukseen ja ammattikoulutukseen</i></u>	33
<u>5 (F) PÄÄSY JULKISIIN PAIKKOIHIN</u>	35
<u>6 ARTIKLA</u>	36
<u>SYRJINTÄ- JA PAHOINPITELYTAPAUKSET ALIOIKEUKSISSA</u>	36
<u>PAINOVAPAAUS</u>	38
<u>VALTAKUNNANSYÖTTÄJÄN KÄSITTELEMÄT TAPAUKSET</u>	39
<u>APULAISVALTAKUNNANSYÖTTÄJÄN RATKAISEMAT KANTELUT</u>	40
<u>EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIEHEN KÄSITTELEMÄT TAPAUKSET</u>	40
<u>VALTONEUVOSTON OIKEUSKANSLERIN KÄSITTELEMÄT TAPAUKSET</u>	41
<u>7 ARTIKLA</u>	41
<u>A. KOULUTUS</u>	41
<u><i>Ihmisoikeuskoulutus ja -kasvatus</i></u>	41
<u>B. KULTTUURI</u>	41
<u><i>Vähemmistökulttuurien tukeminen ja rasisminvastainen työ</i></u>	41

<u><i>Saamenkielisen kulttuurin ja saamelaisjärjestöjen tukeminen</i></u>	42
<u>MUU SUVAITSEVAISUUTTA EDISTÄVÄ TYÖ</u>	42
<u>SUVAITSEVAISUUTTA EDISTÄVÄ TOIMINTA LIKUNNAN ALALLA</u>	43
<u>C. TIEDOTUS</u>	43
<u><i>Joukkotiedotusvälineet</i></u>	43
<u><i>Rotusyrjintäsopimuksesta tiedottaminen</i></u>	44
<u>LITTEET</u>	46

YLEISTÄ

Lainsäädäntö

Kuten edellisessä raportissa on selostettu uusi Suomen perustuslaki, johon on muun muassa sisällytetty vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa hallitusmuotoon lisätyt perusoikeussäännökset, tuli voimaan 1. maaliskuuta 2000. Rotusyrjinnän kannalta keskeisimpien perusoikeussäännösten sisältö on selvitetty Suomen edellisissä raporteissa.

Uuden perustuslain voimaantulo on edellyttänyt tarkistuksia muuhun lainsäädäntöön. Erityisesti perusoikeuksiin liittyviä hankkeita ovat muun muassa ulkomaalaislain kokonaisuudistus, sananvapauden käyttämistä koskevan lainsäädännön uudistaminen, kielilain uudistaminen, uuden hallintolain valmistelu ja kansalaisuuslain tarkistus.

Ulkomaalaislain muutokset

Heinäkuun 7. päivänä 2000 voimaan tulleella ulkomaalaislain muutoksella (648/2000) uudistettiin nopeutettua turvapaikkamenettelyä koskevia määräyksiä. Nopeutettu turvapaikkamenettely ulotettiin koskemaan seuraavia tapauksia: 1) ilmeisen perusteeton turvapaikkahakemus 2) palautus Euroopan unionin jäsenvaltioon tai Pohjoismaahan Dublinin yleissopimuksen perusteella 3) palautus turvalliseen turvapaikka- tai alkuperämaahan tapauskohtaisen tilannearvion perusteella ja 4) sellaisen uusintahakemuksen käsittely, joka ei sisällä uusia asian ratkaisuun vaikuttavia perusteita maahan jäämiselle.

Nopeutettu turvapaikkamenettely ei eroa tutkinnallisesti ns. normaalimenettelystä, joten turvapaikan ja oleskeluluvan myöntämisen edellytykset arvioidaan kunkin turvapaikanhakijan osalta yksilöllisesti. Laissa määritellyissä tilanteissa palautus kotimaahan on mahdollinen, vaikka valitus asiassa olisi vielä vireillä.

Maaliskuussa 2000 tuli voimaan ulkomaalaislain muutos (114/2000), joka koskee perhesiteen selvittämistä valtion varoista maksettavan DNA-tutkimuksen avulla.

Schengenin sopimus, jolla pyritään tarkastusten asteittaiseen lakkauttamiseen Schengen valtioiden yhteisillä rajoilla, aiheutti muutoksia ulkomaalaislakiin. Maaliskuun 25. päivänä 2001 voimaan tullut laki ulkomaalaislain muuttamisesta (179/2001) koskee muun muassa liikkumis-, oleskelu- ja kauttakulkuoikeutta Schengen valtioiden välillä.

Ulkomaalaislain kokonaisuudistus

Sisäasiainministeriö on maaliskuussa asettanut 2000 virkamiestyöryhmän valmistelemaan ulkomaalaislain kokonaisuudistusta. Kokonaisuudistuksen tavoitteena on mahdollisimman selkeä, johdonmukainen ja yksiselitteinen laki, jossa otetaan huomioon ulkomaalaisten oikeusturva sekä erityisesti turvapaikkamenettelyn nopeuttaminen, turvapaikkamenettelyyn liittyvien väärinkäytösten estäminen, tehokkaat täytäntöönpanotoimet ja eduskunnan aseman vahvistaminen ulkomaalaispolitiikan seurannassa ja tavoitteiden asettamisessa. Uuden lainsäädännön on tarkoitus tulla voimaan vuonna 2003.

Sananvapauden käyttämistä koskeva lainsäädäntö

Oikeusministeriössä on valmistunut lakiehdotus, joka kokoaisi sananvapauden käyttämistä koskevat säännökset yhteen lakiin. Lakiehdotus koskee kaikkea Suomessa harjoitettavaa joukkoviestintää. Uudet määräykset korvaisivat painovapauslain (1/1919) ja radiovastuulain (219/1971) määräykset. Aikakautisille julkaisuille sekä niihin rinnastettaville verkkojulkaisuille samoin kuin verkko-ohjelmille tulisi määrätä vastaava toimittaja. Syytevalta painokanneasioissa siirtyisi oikeusministeriöltä valtakunnansyyttäjälle. Luonnos hallituksen esitykseksi on lausuntokierroksella ja se on tarkoitus antaa eduskunnalle vuoden 2001 lopussa

Työsopimuslaki

Kesäkuun 1. päivänä 2001 tuli voimaan uusi työsopimuslaki (55/2001). Uuden lain myötä syrjäntäkieltoa ja tasapuolista kohtelua koskevat säännökset täsmentyivät, koska lakiin lisättiin uusia kiellettyjä syrjäntäperusteita ja koska määräaika- ja osa-aikaisia työsuhteita koskevaa suojan tasoa parannettiin. Työsopimuslain 2 luvun 2 §:n mukaan työnantaja ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa työntekijöitä eri asemaan iän, terveydentilan, kansallisen tai etnisen alkuperän, sukupuolisen suuntautuneisuuden, kielen, uskonnon, mielipiteen, perhesuhteiden, ammattiyhdistystoiminnan, poliittisen toiminnan tai muun näihin verrattavan seikan vuoksi. Tämä säännös koskee myös työhönottoa. Määräaika- ja osa-aikaisissa työsuhteissa ei saa pelkästään työsopimuksen kestoajan tai työajan pituuden vuoksi soveltaa epäedullisempia työehtoja kuin muissa työsuhteissa, ellei sille ole perusteltua asiallista syytä. Työnantajan on muutoinkin kohdeltava työntekijöitä tasapuolisesti, ellei siitä poikkeaminen ole perusteltua työntekijöiden tehtävät ja asema huomioon ottaen.

Kielilain uudistus

Valtioneuvoston vuonna 1999 asettama kielilakikomitea, jonka tehtävänä on ollut valmistella ehdotus Suomen kansalliskieliä, suomea ja ruotsia, koskevaksi uudeksi kielilainiksi korvaamaan vuodelta 1992 oleva nykyinen kielilaki (148/1922), on antanut mietintönsä kesäkuussa 2001. Kielilainsäädännön uudistamistyön keskeisiä tavoitteita ovat kielellisen yhdenvertaisuuden takaaminen, lainsäädännön selkiinnyttäminen ja käytännön epäkohtien poistaminen. Komitean mietinnön ja siitä saatavien lausuntojen pohjalta valmistettava hallituksen esitys uudeksi kielilainiksi on tarkoitus antaa eduskunnalle vuoden 2002 aikana, ja lain on määrä tulla voimaan vuoden 2004 alusta.

Saamen kielilain uudistus

Yleisen kielilain uudistustyön rinnalla on ollut vireillä saamen kielilain tarkistaminen. Saamelaiskäräjien vuonna 1997 asettama työryhmä on selvittänyt niitä tulkintavaikeuksia, joita on ilmennyt saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetun lain (516/1991) täytäntöönpanossa.

Työryhmän työn päätyttyä vuoden 1999 lopussa saamelaiskäräjät on antanut lokakuussa 2000 saamen kielineuvoston tehtäväksi jatkaa saamen kielilain uudistamistyötä. Työn on määrä valmistua syksyn 2001 aikana, minkä jälkeen ehdotuksesta pyydetään lausunnot. Jatkovalmistelu tapahtuu virkatyönä oikeusministeriössä lausuntojen ja saamelaiskäräjien kanssa käytävien neuvottelujen pohjalta.

Kunnianloukkausta koskevan lainsäädännön uudistus

Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevat uudet rangaistussäännökset (531-532/2000) tulivat voimaan 1. lokakuuta 2000. Kunnianloukkauksia koskevat teot jaotellaan varsinaiseen ja törkeään tekemuotoon. Kunnianloukkaus ja sen törkeä muoto ovat asianomistajarikoksia. Jos rikos tapahtuu joukkotiedotusvälineitä käyttäen ja erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista, valtakunnansyyttäjä voi antaa määräyksen syytteen nostamisesta, vaikka asianomistaja ei ilmoittaisikaan tekoa syytteeseen pantavaksi.

Kansalaisuuslain uudistus

Sisäasiainministeriössä on vireillä kansalaisuuslain kokonaisuudistus. Sitä koskeva hallituksen esitys annetaan eduskunnalle kevään 2002 kuluessa.

Hallituksen esityksessä esitetään ns. kaksoiskansalaisuuden hyväksymistä huomattavasti voimassa olevaa kansalaisuuslakia laajemmin. Kansalaistamisen edellytyksiä tarkistetaan ottamalla huomioon muun muassa yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset, etenkin ihmisten liikkuvuuden lisääntyminen. Tarkoitus on myös parantaa sukupuolten välistä tasa-arvoa ja lasten oikeudellista yhdenvertaisuutta syntyperästä riippumatta sekä säännellä viranomaisten välinen työnjako.

Kansainväliset yleissopimukset

Rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea (rotusyrjintäkomitea) on ilmaissut useaan otteeseen huolensa siitä, ettei Suomi ole ratifioinut Kansainvälisen työjärjestön (ILO) alkuperäiskansoja koskevan yleissopimuksen n:o 169 yleissopimusta. Tässä yhteydessä viitataan tämän raportin 2 artiklan alla olevaan kappaleeseen ”Saamelaiset”, jossa selostetaan yksityiskohtaisemmin tämänhetkistä tilannetta ILO:n alkuperäiskansoja koskevan yleissopimuksen mahdollista ratifiointia silmällä pitäen.

Kuten edellisissä raporteissa on jo selostettu Euroopan neuvoston puitteissa laadittu kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus ja alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja tulivat molemmat Suomessa voimaan vuonna 1998. Tässä yhteydessä viitataan tämän raportin 2 artiklan alla olevaan kappaleeseen ”Kansainväliset yleissopimukset”.

Yleissopimusta ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus; SopS 18-19/1990) vahvistettiin kesäkuussa 2000 hyväksytyllä 12. lisäpöytäkirjalla. Pöytäkirja laajentaa ihmisoikeussopimuksen 14 artiklassa olevan syrjinnän kiellon yleiseksi syrjinnän kielloksi eli koskemaan myös muita kuin sopimuksessa ja sen muissa lisäpöytäkirjoissa taattuja oikeuksia. Esimerkkeinä kielletyistä syrjintäperusteista lisäpöytäkirjassa mainitaan sukupuoli, rotu, ihonväri, kieli, uskonto, poliittiset tai muut mielipiteet, kansallinen tai yhteiskunnallinen alkuperä, kansalliseen vähemmistöön kuuluminen sekä varallisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuva syrjintä. Lisäpöytäkirja avattiin allekirjoitettavaksi Roomassa 4. marraskuuta 2000, jolloin myös Suomi allekirjoitti sen. Suomi ratifioinee 12 pöytäkirjan vuoden 2002 aikana.

Euroopan neuvoston yleissopimus ulkomaalaisten osallistumisesta julkiseen elämään paikallistasolla tuli Suomessa voimaan 1. toukokuuta 2001. Sopimuksen tavoitteena on parantaa ulkomaalaisten integraatiota paikallisyhteisön elämään ja turvata ulkomaalaisten asema päätöksenteossa paikallistasolla. Se koskee kaikkia henkilöitä, jotka eivät ole sopimusvaltion kansalaisia ja jotka asuvat laillisesti valtion alueella. Sopimus koskee mm. ulkomaalaisten sanan-, kokoontumis- ja yhdistymisvapautta sekä äänioikeutta ja vaalikelpoisuutta paikallisvaaleissa.

Suomen vuonna 1991 hyväksymä Euroopan sosiaalinen peruskirja sisältää yleisen syrjinnän kiellon (E artikla). Vastaava artikla sisältyy myös uudistettuun Euroopan sosiaaliseen peruskirjaan, joka tulee asteittain korvaamaan sosiaalisen peruskirjan. Uudistettu peruskirja tuli kansainvälisesti voimaan 1 päivänä heinäkuuta 1999 ja sitä koskeva hallituksen esitys annettaneen eduskunnalle marraskuussa 2001.

Euroopan yhteisön lainsäädäntö

Suomea sitoo myös Euroopan yhteisön oikeuden syrjintää koskeva normisto, jota vahvistettiin Euroopan yhteisön perustamissopimuksia muuttavan ja täydentävän Amsterdamin sopimuksen voimaantulon myötä. Uuden perustamissopimuksen nykyisen 13 artiklan (ent. 6 a artikla) mukaan neuvosto voi toimivaltansa puitteissa ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin sukupuoleen, rotuun, etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään tai sukupuoliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän torjumiseksi.

Euroopan unionin neuvosto hyväksyi vuonna 2000 niin sanotun syrjintäpaketin, joka sisälsi kaksi syrjinnän vastaista direktiiviä ja syrjinnän vastaisen toimintaohjelman.

Direktiivi rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta (ns. rasismidirektiivi, 2000/43/EY) hyväksyttiin 29. kesäkuuta 2000. Direktiivissä kielletään rotuun tai etniseen alkuperään perustuva välitön ja välillinen syrjintä. Sitä sovelletaan niin julkisella kuin yksityistä sektorillakin. Se koskee työelämää, sosiaalista suojelua, sosiaalietuuksia, koulutusta, sekä yleisesti saatavilla olevien tavaroiden ja palveluiden saatavuutta ja tarjontaa ml. asuminen. Jäsenvaltioiden on myös päätettävä riippumattoman toimielimen tai elinten perustamisesta, joiden tehtävänä on edistää henkilöiden rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumatonta yhdenvertaista kohtelua. Direktiivi on Suomessa otettu huomioon muun muassa valmisteltaessa vähemmistövaltuutetun viran perustamista. Tältä osin viitataan tämän kappaleen kohdassa ”Syrjintäkiellon noudattamista valvovat elimet” esitettyyn.

Neuvoston direktiivi yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista (ns. työsyrijntädirektiivi, 2000/78/EY) hyväksyttiin 27. marraskuuta 2000. Se koskee uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään tai sukupuoliseen suuntautumiseen perustuvan syrjintää.

Syrjintädirektiivit sisältävät myös oikeussuokeinoja koskevia määräyksiä, kuten määräykset niin sanotusta jaetusta todistustaakasta ja vastatoimenpiteiden kiellosta.

Syrjinnän kieltä koskevien direktiivinormien täytäntöönpano edellyttää muutoksia Suomen voimassa olevaan lainsäädäntöön. Direktiivien täytäntöönpanoa koskeva kolmikantainen kansallinen valmistelutyö on käynnistynyt.

Euroopan unionin neuvosto hyväksyi 27. marraskuuta 2000 syrjinnän vastaisen toimintaohjelman vuosiksi 2001-2006. Toimintaohjelman tarkoitus on tukea jäsenmaita syrjinnän vastaisissa toimissa lisäämällä tietoa syrjintään liittyvistä kysymyksistä, lisäämällä valmiutta ehkäistä syrjintää ja puuttua siihen tehokkaasti sekä edistämällä ja levittämällä syrjinnän vastaisia arvoja ja hyviä käytäntöjä.

Syrjintäkiellon noudattamista valvovat elimet

Eduskunnan oikeusasiamies ja oikeuskansleri

Kuten Suomen edellisissä määräaikaisraporteissa on selostettu, eduskunnan oikeusasiamiehelle ja valtioneuvoston oikeuskanslerille annettiin vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen myötä erityinen tehtävä valvoa perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Kansalaisten tekemien valitusten lisäksi oikeusasiamiehellä ja oikeuskanslerilla on oikeus puuttua omasta aloitteestaan tapauksiin.

Ylimpien laillisuusvalvojen tehtäviin kuuluu keskeisesti syrjinnän vastustaminen ja vähemmistöoikeuksien toteutumisen seuranta. Laillisuusvalvonta rajoittuu kuitenkin viranomaisten ja virkamiesten sekä muiden julkisia tehtäviä hoitavien henkilöiden toiminnan valvomiseen.

Rotusyrjintäkomitea on kiinnittänyt huomiota erityisesti maahanmuuttajien, pakolaisten ja vähemmistöjen, erityisesti romanien asemaan (kohta 14). Näitä ryhmiä koskevien, erityisesti syrjintään ja vähemmistöoikeuksiin painottuvien kanteluiden osuus kaikista oikeusasiamiehelle saapuneista kanteluista ei ole viime vuosina ollut erityisen huomattava. Karkean arvion mukaan tällaisten kantelujen osuus on muutaman prosentin luokkaa kaikista eduskunnan oikeusasiamiehelle saapuneista kanteluista. Oikeusasiamiehen kansliassa on alettu tilastoida erikseen kieli- ja vähemmistöoikeuskanteluita 1. tammikuuta 2001 lähtien.

Vähemmistövaltuutettu

Rotusyrjintäkomitea on suositellut toimenpiteisiin ryhtymistä syrjintävaltuutetun viran perustamiseksi sekä riittävän henkilöstön ja taloudellisten resurssien turvaamiseksi syrjintävaltuutetun toimiston käyttöön (kohta 17).

Hallitus hyväksyi 19. huhtikuuta 2001 syrjintävaltuutettua koskevan ehdotuksen ja antoi eduskunnalle esityksen syrjintäasian valtuutettua koskevaksi lainsäädännöksi (HE 39/2001). Hallintovaliokunnan mietinnön perusteella syrjintäasiain valtuutetun nimike kuitenkin muutettiin vähemmistövaltuutetuksi, koska sen katsottiin paremmin kuvaavan valtuutetun työtehtävien luonnetta.

Vähemmistövaltuutetun viran tehtäväkenttä on laajempi kuin ulkomaalaisvaltuutetun. Tehtävänä on edistää hyviä etnisiä suhteita ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvien ja ulkomaalaisten asemaa ja oikeuksia yhteiskunnassa, seurata etnisen tasa-arvon toteutumista, valvoa etniseen alkuperään kohdistuvan syrjinnän kiellon noudattamista sekä tiedottaa ja raportoida tapahtuneesta kehityksestä. Vähemmistövaltuutetun apuna tukena tulee toimimaan neuvoa-antava neuvottelukunta. Vähemmistövaltuutetun virka perustettiin 1. syyskuuta 2001. Samasta ajankohdasta lukien lakkautettiin nykyinen ulkomaalaisvaltuutetun virka.

Neuvottelukunnat ja toimikunnat

Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO)

Työministeriön yhteyteen kolmivuotiskaudeksi elokuussa 2001 uudelleen asetettu etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO) on tarkoitettu kanavaksi ja foorumiksi, joka edistää Suomen viranomaisten, työelämän osapuolten, kansalaisjärjestöjen ja etnisten vähemmistöjen välistä vuorovaikutusta.

Neuvottelukunnan jäsenet koostuvat maahanmuuttajien ja perinteisten etnisten vähemmistöjen sekä ministeriöiden, Suomen kuntaliiton ja keskeisten työmarkkinajärjestöjen edustajista.

ETNO on aloitteellinen elin, joka laatii toimenpide-ehdotuksia ja antaa lausuntoja maahanmuuttopolitiikkaan ja etnisiin suhteisiin liittyvissä kysymyksissä. Neuvottelukunnassa sovitetaan yhteen näkemyksiä ja toimenpide-ehdotuksilla ja lausunnoilla pyritään edistämään hyviä viranomaiskäytäntöjä ja hyödyntämään maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen edustajien antamaa asiantuntemusta.

Neuvottelukunnan työmuodoista on keskeinen sen asettamissa jaostoissa tapahtuva valmistelu- ja suunnittelutyö. Neuvottelukunnalla on vuonna 2000 ollut valmistelu-elimenä koordinoivan työjaoston lisäksi seitsemän jaostoa: 1) maahanmuuttajanaisten oikeuksien jaosto, 2) työelämän jaosto, 3) monikulttuurijaosto, 4) maahanmuuttajien oikeudet ja velvollisuudet -jaosto, 5) ulkosuomalaisjaosto, 6) tutkimus/tilastojaosto ja 7) koulutusasiain jaosto.

ETNO on myös kehittänyt yhteistyötä työelämän osapuolten kanssa tavoitteena työelämän etnisen monimuotoisuuden kehittäminen, etnisen työsyrynnän ehkäisy ja työelämän osapuolten sitouttaminen hyviä etnisiä suhteita edistävään toimintaan. ETNO myönsi syksyllä 1999 tunnustuspalkinnot kuudelle työnantajalle, jotka olivat rekrytoineet henkilöstöönsä maahanmuuttajataustaista henkilöstöä ja pitäneet tätä erityisenä etuna yritystoiminnassaan.

Kansainvälisten ihmisoikeusasiain neuvottelukunta

Ulkoasiainministeriön yhteydessä toimiva kansainvälisen ihmisoikeusasiain neuvottelukunta asetettiin uudeksi kolmen vuoden toimikaudeksi 27. huhtikuuta 2000. Neuvottelukunta on seurannut tiiviisti hallituksen ihmisoikeuspolitiikkaa sekä osallistunut aktiivisesti sen muotoiluun ottamalla kantaa tärkeimpiin ihmisoikeuspoliittisiin kysymyksiin. Neuvottelukunta on myös järjestänyt seminaareja ajankohtaisista ihmisoikeusaiheista.

Rasismmin vastainen valtuuskunta

Valtioneuvosto asetti vuonna 1994 rasismmin, muukalaisvihan, antisemitismin ja suvaitsemattomuuden vastaisen valtuuskunnan. Valtuuskunta nimitettiin uudelleen helmikuussa 1997, ja kolmannen kerran toukokuussa 2000. Sen tehtävänä on vaikuttaa suvaitsevaisten asenteiden puolesta kiinnittämällä huomiota rasistisiin ilmiöihin ja tukemalla myönteisiä toimintamuotoja. Valtuuskuntaa uudelleen nimitettäessä vuosina 1997 ja 2000 sitä täydennettiin sekä Suomen perinteisten vähemmistöjen että maahanmuuttajien edustuksella. Valtuuskunnan puheenjohtajana jatkaa Tampere-talon johtaja Kaarina Suonio.

Valtuuskunta on toiminut aktiivisesti Euroopan poliittisten puolueiden rasismmin vastaisen yhteiskunnan peruskirjan puolesta, jonka kaikki Suomen eduskuntapuolueet ovat allekirjoittaneet.

Valtuuskunta tekee yhteistyötä Euroopan neuvoston alaisen Euroopan rasismmin ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission (ECRI) ja Euroopan unionin alaisen Euroopan rasismmin ja muukalaisvihan seurantakeskuksen (EUMC) kanssa. Joulukuussa 2000 valtuuskunta järjesti EUMC:n kanssa pyöreän pöydän keskustelun rasismmin ja etnisen syrjinnän ehkäisemisestä. Keskusteluun osallistui työministerin ja peruspalveluministerin lisäksi Euroopan rasismmin vastaisen seurantakeskuksen johtaja ja lähes sata tutkijoiden, vähemmistöjen, kansalaisjärjestöjen ja viranomaisten edustajaa. Keskustelussa nostettiin esille useita näkökulmia rasismmin ja muukalaisvihan vastaiseen työhön ja laadittiin suosituksia rasismmin ja muukalaisvihan ehkäisemiseksi.

Maahanmuuttopolitiikan ja etnisten suhteiden ministerityöryhmä ja sitä avustava virkamiestyöryhmä (MAMPA)

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittiseksi ohjelmaksi päätettiin maahanmuuttopolitiikan ja etnisten suhteiden ministerityöryhmän asettamisesta. Vaikka ministerityöryhmää ei ole virallisesti valtioneuvostossa asetettu, se toimii kuitenkin epävirallisesti jäseninään ulkoasiainministeri, sisäasiainministeri, työministeri, sosiaali- ja terveysministeri, opetusministeri ja oikeusministeri kuitenkin siten, että kaikki hallituspuolueet ovat edustettuina.

Ministerityöryhmässä käsitellään asioita, jotka koskevat yleisten tavoitteiden asettamista Suomessa harjoitettavalle maahanmuutto- ja pakolaispolitiikalle, maahanmuutto- ja pakolaisasioita koskevien kysymysten yhteensovittamista, tilapäisen suojelun antamista, kiintiöpakolaisten ottamiseen (mm. valintakriteerit ja -alueet) liittyviä periaatteellisia kysymyksiä sekä rasismien vastaisen toiminnan ja hyvien etnisten suhteiden edistämistä.

Ministerityöryhmää avustaa virkamiestyöryhmä, joka koostuu eri ministeriöiden maahanmuutto- ja pakolaisasioiden toiminnoista vastuussa olevista virkamiehistä. Tämän työryhmän tehtävänä on toimiminen yhteensovittavana elimenä eri ministeriöiden välillä.

Muut neuvottelukunnat

Tältä osin viitataan Suomen 13. ja 14. määräaikaisraporttiin, jossa on selostettu Lapin lääninhallituksen yhteydessä toimivan saamelaisasioiden neuvottelukunnan sekä sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimivan romaniasian neuvottelukunnan tehtäviä.

Hallituksen etnisen syrjinnän ja rasismien vastainen toimintaohjelma

Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen hallitusohjelmassa korostetaan hyvien etnisten suhteiden merkitystä väestön keskuudessa ja aiempaa suuremman huomion kiinnittämistä etnisen syrjinnän vastaisiin toimenpiteisiin sekä lainsäädännössä että viranomaisten toiminnassa.

Valtioneuvoston yleisistunnossa hyväksyttiin 22. maaliskuuta 2001 hallituksen etnisen syrjinnän ja rasismien vastainen toimintaohjelma ”Kohti etnistä yhdenvertaisuutta ja monimuotoisuutta” (*Liite 1*). Toimintaohjelman painopiste on vuosilla 2001-2003. Sen tarkoituksena on tukea ja kehittää toimenpiteitä, joilla edistetään hyviä etnisiä suhteita sekä estetään etnistä syrjintää ja rasismia suomalaisessa yhteiskunnassa.

Toimenpiteet koskevat sekä uusia että maassa jo pitempään olleita maahanmuuttajia, maahanmuuttajien toista polvea ja etnisiä vähemmistöjä, joihin luetaan maamme alkuperäisväestö saamelaiset, ns. historialliset etniset vähemmistöt romanit, juutalaiset, tataarit ja Suomen vanhempi venäläisväestö. Toimenpiteiden piiriin kuuluvat myös paluumuuttajina Suomeen tulevat ulkosuomalaiset ja heidän perheenjäsenensä.

Ohjelman avulla pyritään ennen kaikkea lisäämään tietoisuutta syrjintäkysymyksistä ja kannustamaan hyvien käytäntöjen toteuttamiseen. Toimenpiteiden painopiste on paikallistasolla, mutta ohjelma sisältää myös valtakunnan ja aluetason toimenpiteitä. Ohjelmassa korostuvat myös työelämän osapuolten, kansalaisjärjestöjen, uskonnollisten yhteisöjen ja median roolit.

Hallitus- ja ministeriötason toimenpiteistä keskeisiä ovat muun muassa seuraavat:

- 1) hallituksen eduskunnalle vuonna 2002 kotouttamislain toimeenpanosta annettavan selonteon osana annettava selvitys yhdenvertaisuutta edistävästä ja etnistä syrjintää sekä rasismia estävistä ja ennaltaehkäisevistä toimenpiteistä
- 2) vähemmistövaltuutetun viran perustaminen 1. syyskuuta 2001 alkaen
- 3) kunkin hallinnonalan velvollisuus edistää etnisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden rekrytointia ministeriöiden ja niiden alaisen hallinnon henkilöstöön sekä sisällyttää henkilöstönsä koulutuksen ja valintakriteereihin etnisten ryhmien kulttuuristen erityispiirteiden tuntemusta sekä korostaa suvaitsevien asenteiden merkitystä
- 4) kaikkien hallinnonalojen toimenpiteet palvelujen antamisessa etnisille vähemmistöille ja neuvonnan kehittämiseksi hyvän hallinnon periaatteen mukaisesti
- 5) yhteistyön kehittäminen työelämän osapuolten kanssa etnisen syrjinnän estämisessä ja etnisten vähemmistöjen ja maahanmuuttajien työllisyyttä edistävässä toimenpiteissä
- 6) hallitus teettää tutkimuksen, joka tarkastelee ministeriöiden ja niiden alaisen hallinnon ja Kansaneläkelaitoksen antamia määräyksiä, ohjeita ja suosituksia sekä selvittää, onko niissä maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen oikeusturvaa heikentäviä, syrjiviä tai heitä muita huonompaan asemaan saattavia sisältöjä
- 7) huolehtiminen alan tutkimustoiminnan resurssoinnista ja kehittämisestä kansainvälisiä ja kansallisia tarpeita varten
- 8) maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta annetun lain muuttaminen siten, että paikallistason kotouttamisohjelmissa huomioidaan etnisen tasa-arvon ja hyvien etnisten suhteiden edistäminen.

Ohjelma sisältää myös erilaisia aluetasoa koskevia toimenpiteitä kuten maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen työllistämistä edistävien keinojen ylläpitäminen ja käynnistäminen.

Hallitus katsoo, että paikallistason merkitys on hyvien etnisten suhteiden kehittämisessä sekä etnisen syrjinnän ja rasismien ehkäisemisessä keskeinen, koska kunnissa ihmiset kohtaavat toisensa ja jokapäiväisen elämän eri tilanteet. Kuntien väliset erot ovat niiden erilaisesta kulttuuriperinteestä, elinkeinoelämän rakenteesta, kunnan koosta ja väestön koostumuksesta johtuen huomattavia. Tästä johtuen myös toimenpiteiden tarve vaihtelee kuntien välillä.

Hallituksen etnisen syrjinnän ja rasismien vastainen toimintaohjelma on laadittu nykytilanteeseen, mutta se ennakoii myös uuden kehitysvaiheen tuloa, jossa nykyiset pienet etniset vähemmistöt tulevat kasvamaan ja jossa eri ikäryhmien välinen huoltosuhde on voimakkaasti vinoutumassa väestön ikääntymisen myötä.

Toimintaohjelman toteutumisen seurannalla on keskeinen merkitys. Seurannassa huomioidaan erityisesti hallituksen eduskunnalle vuonna 2002 kotouttamislain toimeenpanosta annettavan selonteon asettamat tarpeet.

Rasismien ja etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän kansallinen seurantajärjestelmä

Suomen edellisessä raportissa on selostettu rasismien ja etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän kansallisen seurantajärjestelmän perustamista. Sen tärkeimmät osat ovat: 1) viranomaisten välinen yhteistyö, mukaan luettuna etnisiä suhteita koskevan koulutuksen kehittäminen; 2) kansallisten asenne-, syrjintä- ja uhritutkimusten tekeminen; 3) viranomaisten, maahanmuuttajien ja kansalaisjärjestöjen välisen yhteistyön kehittäminen; 4) syrjinnän ehkäisemisessä tarvittavien viranomaistoimenpiteiden tehostaminen ja 5) tietojen kerääminen ja analysointi sekä oikeusavun ja muun avun antaminen rasismien ja syrjinnän uhreille.

Rasismien ja etnisen syrjinnän kansallisen seurantajärjestelmän yhtenä tehtävänä on teettää etnisiä suhteita ja asenteita koskevia tutkimuksia. Vuonna 1998 aloitettiin laajoja tutkimuksia. Viranomaisten asenteita koskevaa tutkimuksen tuloksia on selvitetty edellisessä raportissa. Muut julkaistut tutkimukset koskevat 1) suomalaisten asenteita maahanmuuttajia kohtaan 2) etnistä työsyrrjintää 3) rasismia ja etnistä syrjintää joukkoviestimissä

Rotusyrjintäkomitea on ilmaissut huolensa raporteista, joiden mukaan merkittävä osa suomalaisista ilmoittaa olevansa rasisteja tai osittain rasisteja ja vastustavansa maahanmuuttajien islaminuskon harjoittamista (kohta 16).

Suomalaisten asenteita maahanmuuttajia kohtaan on tutkittu vuosina 1987, 1993 ja 1998/1999. Vuonna 1987 tehdyn tutkimuksen mukaan suomalaisten asenteet maahanmuuttajia ja heidän oikeuksiaan kohtaan olivat suhteellisen myönteisiä. Enemmistö suomalaisista oli tuolloin sitä mieltä, että Suomen pitäisi ottaa vastaan pakolaisia ja muita maahanmuuttajia enemmän tai ainakin saman verran kuin aikaisemmin Tällöin maahanmuutto oli vähäistä; maahanmuuttajia oli alle 18 000 ja heistä pakolaisina tulleita oli alle tuhat.

1990-luvun alun talouslaman aikana suomalaisten asenteet maahanmuuttoa kohtaan kiristyivät. Edellisen tutkimuksen tekemisen jälkeen maahanmuuttajien määrä oli lähes kolminkertaistunut. Useiden eri syiden yhteisvaikutuksesta asenteet muuttuivat kielteisiksi kaikissa väestöryhmissä, joskin eri väestöryhmien suhtautumisessa oli suuria eroja.

Vuoden 1999 syyskuussa julkistetun uusimman, rasismien ja etnisen syrjinnän kansalliseen seurantajärjestelmään liittyvän tutkimuksen (Magdaleena Jaakkola, 1999) mukaan asenteet ovat jälleen muuttuneet suvaitsevaisemmiksi mutta eivät kuitenkaan niin myönteisiksi kuin ne olivat 1980-luvun lopulla. Asenteet ovat tulleet myönteisemmiksi erityisesti ulkomaisten työnhakijoiden ja opiskelijoiden vastaanottamista kohtaan.

Eurobarometri 53

Viimeisimmät asennetiedot käyvät ilmi Euroopan komission huhtikuussa 2000 julkaisemassa Eurobarometri 53:ssa, jossa tutkittiin Euroopan unionin jäsenvaltioiden kansalaisten muun muassa maahanmuuttajiin ja vähemmistöihin kohdistuvia asenteita. Haastateltavilta kysyttiin suhtautumista toisiin kansalaisuuksiin, rotuihin ja uskontoihin kuuluvien läsnäoloon. Vastausvaihtoehtoja oli kolme: ”häiritsevä”, ”ei-häiritsevä” ja ”en tiedä”. EU-kansalaisista 80-81 % vastaisi, ettei toisten kansallisuuksien, rotujen tai uskontojen läsnäolo häiritse, kun taas 14-15 % olivat päinvastaista mieltä. Tutkimuksen mukaan suomalaiset (häiritsee 11 %- ei häiritse 87 %) suhtautuivat kaikkiin ryhmiin selvästi myönteisemmin kuin EU:n keskiwertokansalaiset (häiritsee 14 %- ei häiritse 81 %).

Etnistä työsyrrjintää koskeva tutkimus

Ensimmäinen Suomessa tehty etnistä työsyrrjintää koskeva edellä mainitun kansallisen seurantajärjestelmän käynnistämä tutkimus ”Maahanmuuttajat ja etniset vähemmistöt työhönnotossa ja työelämässä” (Timo Jaakkola, 2000) valmistui toukokuussa 2000.

Tutkimuksessa selvitettiin etnisten vähemmistöjen eli maahanmuuttajien ja romanien pääsyä työelämään ja heidän kokemuksiaan työelämässä. Tutkimuksessa etsittiin syitä työhön pääsyn estymiselle ja pyrittiin kartoittamaan keinoja, joilla työllistyminen on onnistunut.

Tutkimus paljasti, että Suomeen on kehittynyt etnisten vähemmistöjen suhteen kaksoisjärjestelmä - toisaalta menestyvät, korkeakoulutetut länsimaiset, jotka kutsutaan töihin ulkomailta, ja toisaalta

kouluttamattomat ja vähäisen työkokemuksen omaavat, usein kolmannen maailman maista peräisin olevat, joilla on usein pakolaistausta.

Maahanmuuttajista 83,7 % piti suurimpana syynä työhön pääsyn vaikeuteen Suomen korkea työttömyyttä ja kilpailun kovuutta. Yli kolme neljäsosaa maahanmuuttajista koki, ettei heidän ulkomaista työkokemustaan arvosteta Suomessa tai että heidän suomen kielen taitonsa on puutteellinen. Romaneista puolet ja maahanmuuttajista alle 20 % kertoi joskus kokeneensa eriarvoista kohtelua muiden työntekijöiden taholta työelämässä. Työnantajien koettiin yleensä kohtelevan vähemmistöjä työelämässä tasapuolisesti.

Tutkimuksen toimenpide-ehdotuksissa korostetaan maahanmuuttajille annettavan yleisen kielikoulutuksen lisäksi eri työaloille työllistymistä auttavan kielikoulutuksen merkitystä. Lisäksi korostetaan maahanmuuttajien ohjaamista hoito- ja koulutussektoreille, joilla tulee jo lähitulevaisuudessa olemaan huomattavaa kasvupotentiaalia.

Rasismia ja etnistä syrjintää koskeva mediatutkimus

Rotusyrjintäkomitea on kiinnittänyt huomiota siihen, että tiedotusvälineet usein esittävät maahanmuuttajat ja vähemmistöt, erityisesti romanit kielteisessä valossa (kohta 16).

Vuonna 2000 julkaistun tutkimuksen "Rasismi ja etnisyys Suomen sanomalehdissä syksyllä 1999" (Raittila ja Katilainen, 2000) tavoitteena oli selvittää, miten rasismiin ja etniseen syrjintään liittyviä kysymyksiä käsitellään Suomen joukkoviestimissä. Tutkimus, joka on osa kansallista seurantajärjestelmää, toteutettiin seuraamalla maahanmuuttajien ja Suomen perinteisten vähemmistöjen, kuten romanien, saamelaiden, vanhavenäläisten, juutalaisten ja tataarien käsittelyä sanomalehdissä syyskuussa ja lokakuussa 1999. Jatkossa seurantaa on tarkoitus laajentaa valtakunnallisiin TV-ohjelmiin.

Tutkimus toi esiin, että suomalaisten sanomalehtien etnisiä kysymyksiä koskeva kirjoittelu on pääosin asiallista ja että avointa rasismia esiintyi lähinnä joissakin yleisönosastokirjoituksissa. Halventavia nimityksiä ulkomaalaisista ei juuri käytetty. Kirjoittelu oli pääasiassa tapahtumien uutisointia ja kommentointia, mutta jonkun verran oli myös tietoisesti suvaitsevaisuutta palvelemaan tehtyjä artikkeleita. Etnisten ryhmien edustajat olivat artikkeleissa usein toisten, etenkin viranomaisten puheen kohteena. Vähemmistöryhmistä useimmin puhujiksi pääsivät saamelaiset, romanit ja venäläiset.

Artikkeleissa tulivat erityisesti esiin lainsäädäntöön sekä viranomaisten ja vähemmistöryhmien suhteisiin liittyvät asiat. Artikkeleissa mainittujen rikoksista epäiltyjen tai tuomittujen etninen tausta jätettiin useimmiten pois otsikoista. Joukkoviestimien omaa roolia rasismia ja etnisyyttä koskevan julkisuuden rakentumisessa käsiteltiin vain vähän.

Viranomaisten asenteet

Rotusyrjintäkomitea on kiinnittänyt huomiota siihen, että vuonna 1999 tehdyn "Vieraiden kulttuurien kohtaamisesta viranomaistyössä" -tutkimuksen mukaan poliisin ja rajavartiolaitoksen asenteet maahanmuuttajia kohtaan ovat kielteisimpiä. Komitea suosittelee poliisin ja kaikkien järjestysviranomaisten koulutusohjelmien jatkamista ja tehostamista sekä virkamiesten ja maahanmuuttajien välisen viestinnän parantamista näiden keskinäisen luottamuksen edistämiseksi (kohta 13).

Edellä mainitun viranomaisten asenteita koskevan tutkimuksen jatkotutkimuksena on tutkittu muun muassa poliisiviranomaisten käsityksiä työstään maahanmuuttajien kanssa. Jatkotutkimus osoitti, että poliisityössä poliisien asenteisiin ei niinkään vaikuta asiakkaan etninen tausta, vaan se tapa, jolla ulkomaalainen tai maahanmuuttaja kommunikoi poliisin kanssa ja se syy, jonka vuoksi ulkomaalainen

tai maahanmuuttaja on joutunut poliisin kanssa tekemisiin. Myös sillä seikalla, että poliisit joutuvat yleensä kohtaamaan ulkomaalaisen tai maahanmuuttajan ikävissä tilanteissa, oli tutkimuksen mukaan vaikutusta poliisien asenteisiin.

Viranomaisten asenteita koskevan tutkimuksen jatkotutkimuksena on tutkittu myös erikseen opettajien suhdetta monikulttuurisuuteen. Opettaja kulttuurien leikkauspisteessä -tutkimuksessa (Miettinen ja Pitkänen, 1999) tarkasteltiin peruskoulun ja lukion opettajien käsityksiä maahanmuuttajaoppilaiden opetuksesta sekä maahanmuuttajaopetuksen nykytilasta. Tutkimuksen mukaan opettajat ovat periaatteessa kulttuurisen monimuotoisuuden ja moniarvoisuuden kannalla. Tutkimuksen perusteella saatiin arvokasta tietoa opetuksen ja opettajakoulutuksen kehittämisen pohjaksi.

Muut tutkimukset ja selvitykset

Etnisiä suhteita, suomalaisten etnisiä asenteita, rasismia, syrjintää ja maahanmuuttajien asemaa koskevia selvityksiä ja tutkimuksia on viime vuosina tehty aikaisempaa enemmän. Esimerkiksi nuorten asenteet maahanmuuttoa ja muukalaisvihaa kohtaan on otettu huomioon yhtenä tutkimuskohteena opetusministeriön ja nuorisoasiain neuvottelukunnan toteuttamassa nuorten asenteita ja arvoja säännöllisesti mittaavassa Nuorisobarometri-tutkimuksessa.

Dosentti Osmo Virrankoski on väitöskirjassaan kartoittanut suomalaisten kouluikäisten nuorten isänmaallisuuteen, ennakkoluuloihin ja rasismiin liittyviä asenteita vuosina 1990-1998. Hallitus panee huolestuneena merkille Virrankosken huhtikuussa 2001 julkistetun tutkimuksen (”Maa kallis isien-tutkimus peruskoulun päättävien oppilaiden isänmaallisuudesta, suvaitsevaisuudesta ja etnisistä ennakkoluuloista”) tulokset, joiden mukaan peruskoulunsa päättävien asenteet ovat koventuneet. Tutkimuksen mukaan niiden oppilaiden määrä, joilla oli rasisia ennakkoluuloja kasvoi vuosien 1990-1998 välillä 15 prosentista 24 prosenttiin, samalla kun suvaitsevaisten oppilaiden määrä laski 28 prosentista 24 prosenttiin. Pojat olivat suvaitsemattomampia kuin tytöt. Myös piilorasismi on yleistä, sillä 66 prosentilla lukion valinneista oppilaista oli piilorasistisia asenteita.

Myös Magdaleena Jaakkola on tutkimuksissaan kartoittanut nuorten asennoitumista skinheadeihin ja heidän toimintaansa. Jaakkolan tutkimuksen tulokset vastasivat Virrankosken tuloksia. Sen mukaan, joka viides 15-17 -vuotias poika hyväksyi skinheadien toiminnan täysin tai osittain.

Käynnissä olevia tutkimuksia

Suomen Akatemia on käynnistänyt vuonna 2000 kolmivuotisen ”Syrjäytyminen, eriarvoisuus ja etniset suhteet Suomessa (SYREENI) tutkimusohjelman”. Sen lähtökohtana ovat eriarvoisuuden ja syrjäytymisen syntymekanismit ja prosessit Suomessa ja sen yhtenä erityisenä osa-alueena on etnisten suhteiden muutos.

Ohjelman tavoitteena on syrjäytymiseen, eriarvoisuuteen ja etnisten suhteisiin liittyvien tutkimusalojen kehittäminen ja tutkimuksen tason nostaminen. Erityistavoitteena on etnisten suhteiden tutkimuksen tutkijankoulutuksen kehittäminen. Sen aihealueisiin kuuluvat muun muassa rasismi ja syrjintä sekä erilaiset maahanmuuttajaryhmiä koskevat aihealueet, kuten maahanmuuttajien asema työmarkkinoilla sekä erilaiset koulutukseen ja kulttuuriin liittyvät teemat.

Osana SYREENI-tutkimusta Suomessa on myös käynnistetty vuonna 2001 ensimmäinen laaja rasismin uhritutkimus. Uhritutkimuksen avulla on mahdollista saada tietoa piiloon jäävästä rikollisuudesta. Tutkimuksen tulokset ovat käytettävissä vuoden 2002 aikana.

Ihmisoikeusliitto kansallisena rasismin seurantakeskuksena

Euroopan unionin rasismien ja muukalaisvihan vastainen seurantakeskus (EUMC) myönsi vuoden 2000 loppupuolella Ihmisoikeusliitto ry:lle aseman kansallisena rasismien seurantakeskuksena ja tälle projektille on saatu jatkoa 31. kesäkuuta 2003 asti.

Työministeriön on tehnyt Ihmisoikeusliiton kanssa sopimuksen ”Rasismien ja etnisen syrjintään liittyvien asiantuntijapalvelujen tuottamisesta”. Sopimus on ollut voimassa 1. tammikuuta 2000 lukien vuodeksi kerrallaan. Tämän rasismien ja etnisen syrjinnän seuranta- projektin tarkoituksena on 1) rasismien ja etnisen syrjinnän seuranta- ja tietopankin kehittäminen ja ylläpitäminen 2) neuvonta ja informointi rasismi- ja syrjintäasioissa 3) rasismiin ja etniseen syrjintään liittyvän koulutuksen tarjoaminen 4) kattavan raportin laatiminen rasismista ja etnisestä syrjinnästä Suomessa. Mukana projektissa ovat myös opetusministeriö ja useat kansalaisjärjestöt. Osana rasismien seuranta- projektia Ihmisoikeusliitto julkaisee vuosittain rasismia ja etnistä syrjintää koskevan Suomen raportin. Vuotta 2000 koskeva raportti (”Rasismi Suomessa vuonna 2000”) on saatavissa sähköisessä muodossa osoitteesta www.ihmisoikeusliitto.fi

Selvitys ihmisoikeuspolitiikasta

Ulkoasiainministeri Erkki Tuomioja antoi eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle selvityksen Suomen hallituksen ihmisoikeuspolitiikasta 29. marraskuuta 2000. Selvitys, joka keskittyy Suomen hallituksen ihmisoikeuspolitiikkaan erityisesti osana ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, on ensimmäisen marraskuussa 1998 eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle annetun selonteon seurantaraportti. Siinä arvioidaan edellisen selvityksen antamisen jälkeen saavutettua edistystä sekä asetetaan uusia tavoitteita. Suomen ihmisoikeuspolitiikan painopistealueita ovat edelleen naisten, lasten, vähemmistöjen ja alkuperäiskansojen oikeudet. Selvityksen mukaan myös suvaitsevaisuuden edistämällä ja rasisminvastaisella toiminnalla on tärkeä sija Suomen ihmisoikeuspolitiikassa niin kansallisesti, alueellisesti kuin maailmanlaajuisestikin. Ihmisoikeuspolitiikkaa on selostettu lähemmin selvityksessä, joka toimitetaan rotusyrjintäkomitealle tämän raportin liitteenä (*Liite 2*).

Väestötiedot

Väestötietojen kerääminen

Väestörekisterikeskus on väestötietojen keräämisestä vastaava viranomainen. Vuoden 2000 lopussa Suomen väkiluku oli 5 181 115.

Tilastokeskus laatii tilastoja esimerkiksi kansalaisuuden, kielen ja syntymämaan perusteella. Nämä tilastot perustuvat väestörekisterikeskuksen antamiin tietoihin.

Kansalliset vähemmistöt

Ruotsinkielisten asema on poikkeuksellinen verrattuna muihin kansallisiin vähemmistöihin, koska ruotsi on toinen Suomen kansalliskielistä. Ruotsinkieliset ovat Suomen suurin vähemmistö (291 657 henkilöä 31. joulukuuta 2000, eli 5,71% koko väestöstä) ja samalla kielivähemmistö. Suurin osa heistä asuu Etelälä-, Lounais- ja Länsi-rannikolla sekä Ahvenanmaalla.

Eri etnisten vähemmistöjen lukumäärää ja heidän maantieteellistä jakautumistaan voidaan ainoastaan arvioida, koska heistä ei ole saatavilla tarkkoja tilastotietoja.

Saamelaiset ovat alkuperäiskansa. Useimmat saamelaiset, n. 4 000 henkilöä, asuvat saamelaisten kotiseutualueella Pohjois-Lapissa ja n. 3500 saamelaista asuu maan muissa osissa. Saamea äidinkielenään puhui vuonna 2000 1734 saamelaista.

Romaneja on Suomessa on n. 10 000. Romanit asuvat eri puolilla maata. Useimmat heistä asuvat kuitenkin Etelä-Suomen suurimmissa kaupungeissa.

Juutalaisia Suomessa on n. 1 300. Suurin osa heistä asuu Helsingin ja Turun seuduilla, missä sijaitsevat myös Suomen kaksi juutalaista seurakuntaa.

Tataarit ovat turkkilaissukuinen islamilainen vähemmistö. Tataarien esi-isät tulivat Suomeen vuosina 1870-1925. Suomessa asuu n. 900 tataaria, enimmäkseen pääkaupunkiseudulla.

Vanhavenäläiset ovat Suomeen 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa muuttaneiden venäläisten jälkeläisiä. Tämän yhteisön lukumäärää on vaikea arvioida, koska viime vuosikymmenten aikana venäjänkielisten asukkaiden määrä on kasvanut huomattavasti lisääntyvän maahanmuuton seurauksena. Tällä hetkellä Suomessa asuu n. 28 000 venäjänkielistä henkilöä, joista n. 5 000 on vanhavenäläisiä.

Muut vähemmistöt

Vuoden 2000 lopussa Suomessa oli 91 074 ulkomaalaista, mikä on n. 1,76 % koko väestöstä. Kyseiseen lukuun ei sisälly ne ulkomaalaiset, joiden turvapaikka- tai oleskelulupahakemus on vireillä. Lukumäärä ei edelleenkään ole suuri muihin maihin verrattuna, mutta se on kasvanut nopeasti. Neljä suurinta ryhmää olivat venäläiset (20 552), virolaiset (10 839), ruotsalaiset (7 887) ja somalialaiset (4 190).

Erityisen ryhmänsä muodostavat inkerinsuomalaiset, jotka ovat entisen Neuvostoliiton alueelta tulevia paluumuuttajia. He ovat Ruotsille Stolbovan rauhan tuloksena vuonna 1617 luovutettuun Inkeriin, joka on nykyisin osa Venäjän federaatiota, muuttaneiden ihmisten jälkeläisiä. Viimeisen kymmenen vuoden aikana noin 20 000 inkeriläistä on muuttanut Suomeen.

2 ARTIKLA

Kansainväliset yleissopimukset

Kuten edellisissä raporteissa on jo selostettu Euroopan neuvoston puitteissa laadittu kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus ja alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja tulivat molemmat Suomessa voimaan vuonna 1998. Ensimmäiset raportit näiden sopimusten täytäntöönpanosta annettiin vuoden 1999 alussa.

Vähemmistöpuiteyleissopimuksen täytäntöönpanon valvonnassa Euroopan neuvoston ministerikomiteaa avustava neuvoa-antava komitea hyväksyi Suomea koskevat alustavat päätelmänsä ja suosituksensa syyskuussa 2000 ja Suomen hallitus antoi niihin ministerikomitealle kommenttinsa heinäkuussa 2001. Suomi myös julkaisi sekä komitean alustavat päätelmät ja suositukset että hallituksen niihin antamat kommentit heinäkuussa 2001. Varsinaisista suosituksista tulee päättämään ministerikomitea vielä vuoden 2001 aikana.

Kieliperuskirjan osalta monitorointiprosessi on edennyt jo ensimmäisten suositusten antamiseen. Kieliperuskirjan täytäntöönpanon valvonnassa Euroopan neuvoston ministerikomiteaa avustava

asiantuntijakomitea hyväksyi Suomea koskevat alustavat päätelmänsä ja suosituksensa helmikuussa 2001 ja Suomen hallitus antoi ministerikomitealle kommenttinsa näistä alustavista päätelmistä ja suosituksista toukokuussa 2001. Ministerikomitea hyväksyi ensimmäiset Suomea koskevat suosituksensa syyskuussa 2001.

Saamelaiset

YK:n rotusyrjintäkomitea on toistanut huolensa siitä, että saamelaisten maa-oikeuskysymystä ei edelleenkään ole ratkaistu, minkä vuoksi Suomi ole vielä ratifioinut ILO:n alkuperäiskansoja koskevaa yleissopimusta n:o 169. Edelleen komitea on ilmaissut huolensa toiminnasta, jonka valtio on sallinut saamelaisten poronhoitoalueilla ja joka voi uhata saamelaiskulttuuria ja saamelaisten perinteistä elämäntapaa (kohta 11).

Edellisessä raportissa mainittu oikeusministeriön asettama selvitysmies on antanut lokakuussa 1999 raporttinsa maahan, veteen ja luonnonvaroihin sekä perinteisiin luontaiselinkeinoihin kohdistuvista oikeuksista saamelaisten kotiseutualueella. Raportissaan hän ehdottaa, että saamelaiskäräjien yhteyteen perustettaisiin maa-oikeusneuvosto, joka koostuisi sekä saamelaiskäräjien että saamelaisten kotiseutualueen kuntien edustajista. Neuvosto vastaisi saamelaisten ja muiden väestöryhmien oikeuksien suojelusta saamelaisten kotiseutualueella, kuten maan ja veden käyttöoikeudesta. Valtio omistaisi edelleen maan, jota metsähallitus hallinnoisi.

Edellä mainitun selvitysmiehen esityksen pohjalta oikeusministeriö asetti 22. marraskuuta 2000 toimikunnan maahan, veteen, luonnonvaroihin ja perinteisiin elinkeinoihin liittyvien oikeuksien järjestämisestä saamelaisten kotiseutualueen valtion mailla. Puolet toimikunnan jäsenistä on saamelaisia. Toimikunnan keskeisenä tehtävänä on selvittää kysymys ja tehdä ehdotus siitä, miten näillä alueilla voidaan yhtäältä turvata saamelaisen alkuperäiskansan oikeudet ylläpitää ja kehittää kulttuurimuotoaan ja perinteisiä elinkeinojaan ja toisaalta ottaa huomioon paikalliset olosuhteet ja niiden kehittämistarpeet. Ehdotuksen tulee täyttää ne vähimmäisvaatimukset, joilla Kansainvälisen työjärjestön (ILO) alkuperäiskansasopimuksen n:o 169 ratifiointiin esteet voidaan poistaa. Toimikunnan tulee erityisesti selvittää, missä määrin edellisessä raportissa mainitun erityisraportin tekemät vahvistettuun käyttöoikeuteen pohjautuvat ehdotukset voidaan toteuttaa. Maanomistuskysymysten selvittäminen ei kuitenkaan kuulu toimikunnalle. Toimikunnan on määrä saada työnsä päätökseen 30. marraskuuta 2001 mennessä.

Oikeusministeriö on myös pyytänyt oikeudellista asiantuntija-arviota siitä, mikä on tähän asti tehtyjen selvitysten kiinteistöoikeudellinen merkitys maanomistusoloihin saamelaisten kotiseutualueella. Asiantuntija-arvio luovutettiin oikeusministeriölle elokuussa 2001. Siinä todettiin, että saamelaisperheillä voidaan katsoa olleen nykyiseen omistajanhallintaan rinnastuva ja myös valtiovallan tunnustama oikeus erityiseen käyttöön otettuihin alueisiin kuten asumusten pihapiireihin, kalavesiin ja pyyntipaikkoihin vielä 1700-luvulla. Valtion omistajanhallinta pohjoisen erämaihin alkoi kuitenkin vahvistua jo 1500-luvulta lähtien. 1900-luvun alkupuolella kysymys vanhoista lapinkylistä tai yksittäisten saamelaisten mahdollisista maanomistuksista ei enää ole ollut esillä. Pisimpään säilyi selvityksen mukaan kolttien selkeä hallintaoikeus maahan.

Asiantuntija-arvion ja toimikunnan tekemän ehdotuksen pohjalta on määrä tarkastella kysymystä siitä, mihin lainsäädäntötoimenpiteisiin asian järjestämiseksi on ryhdyttävä.

Lisäksi saamelaiskäräjät jatkaa edeltäjänsä saamelaisvaltuuskunnan vuonna 1993 aloittamaa valtion maiden omistusoikeutta koskevaa selvitystyötä.

Lisähuomioita saamelaisten asemasta

Korkeimman hallinto-oikeuden päätökset saamelaiskäräjien vaaleja koskeviin valituksiin ovat selkeyttäneet kysymystä siitä, ketä on pidettävä saamelaiskäräjistä annetussa laissa (974/1995) tarkoitettuna saamelaisena. Korkein hallinto-oikeus on ratkaissut 657 saamelaiskäräjien päätöksistä tehtyä valitusta, jotka koskivat äänioikeutta saamelaiskäräjävaaleissa. Pääosa valituksista hylättiin.

Valituksissa on kysymys siitä, oliko valittaja saamelaiskäräjien vaaleissa äänioikeutettu saamelainen ns. lappalaisperusteella. Suurin osa valittajista vetosi äänioikeutensa perusteeksi siihen, että he ovat sellaisen henkilön jälkeläisiä, jotka on merkitty tunturi-, metsä- tai kalastajalappalaiseksi maa-, veronkanto- tai henkikirjassa vuosien 1695 ja 1857 välillä.

Päätösten perusteluissa todettiin, että saamelaiskäräjistä annetussa laissa oleva saamelaismääritelmä on lappalaisperusteen osalta tulkinnanvarainen ja ettei asiaa voida ratkaista yksinomaan lain sanamuodon mukaan. Tulkinnassa otettiin myös huomioon perustuslaissa saamelaisille alkuperäiskansana turvatut oikeudet ja saamelaiskäräjistä annetun lain tarkoitus turvata saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria koskeva kulttuuri-itsehallinto.

Saamelaismääritelmä perustuu kieleen (ns. kieliperuste) tai aikaisempaan verotusmuotoon (ns. lappalaisperuste). Kieliperusteinen saamelaisuus voi lain mukaan ulottua vain kolmeen henkilöä edeltävään sukupolveen, mutta lappalaisperusteiselle saamelaisuudelle ei lain sanamuodon mukaan ole asetettu tällaista aikarajoitusta. Korkein hallinto-oikeus katsoi päätöksissään, ettei lappalaisperusteista saamelaisuutta voida johtaa kauempaa kuin kieliperusteista saamelaisuutta. Useimmat valitukset tulivatkin hylätyiksi juuri siitä syystä, että lappalaisena maakirjaan tai veronkantokirjaan merkittyä pidettiin liian monen sukupolven takaisena esi-isänä valittajalle.

Perustuslain säännös, jonka mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan on otettu huomioon 14. helmikuuta 2001 voimaantulleessa porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslaissa, jossa säädetään porotalouden ja luontaiselinkeinojen harjoittajille sekä paliskunnille myönnettävistä investointituista. Edellä mainitun lain mukaan tukitoimenpiteissä on kiinnitettävä erityistä huomiota saamelaisten mahdollisuuksiin ylläpitää ja kehittää kulttuurimuotoonsa kuuluvia elinkeinoja saamelaisten kotiseutualueella. Lain perusteella annetun valtioneuvoston asetuksen mukaan ennen tuen myöntämistä on tukihakemuksesta pyydettävä saamelaiskäräjien lausunto, jos tuen myöntämistä koskevalla päätöksellä arvioidaan olevan olennainen merkitys saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittamismahdollisuuksiin.

Romanit

Rotusyrjäntäkomitea on suositellut, että Suomi ryhtyy lisätoimenpiteisiin kansallisella ja paikallisella tasolla parantaakseen romanivähemmistön tilannetta sekä ehkäistääkseen romanien yhteiskunnallista syrjäytymistä ja heihin kohdistuvaa syrjintää (kohta 10).

Yleisesti voidaan todeta, että perinteisten vähemmistöjen, kuten romanien suojelu on Suomessa korkealla eurooppalaisella tasolla. Romanien edelleen arkipäivän tilanteessa kohtaama syrjintä on kuitenkin vakava huolen- ja keskusteluaihe myös suomalaisessa yhteiskunnassa.

Romanipolitiikan strategiat

Sosiaali- ja terveysministeriö on vuonna 1999 julkaissut edellisessä raportissa mainittujen selvitysmiesten laatiman selvityksen romanipolitiikan toimintalinjoista Suomessa (”Romanipolitiikan Strategiat”, STM selvityksiä 1999:9, Liite 3).

Selvityksessä tarkastellaan laajalti romanien tilannetta ja romanikulttuurin erityistarpeita. Siihen sisältyy myös katsaus keskeiseen lainsäädäntöön, erityisesti sosiaali-, työ-, asunto- ja koululainsäädäntöön. Erityisesti selvityksessä kiinnitetään huomiota romanien syrjäytymistä ehkäiseviin toimenpiteisiin.

Selvityksen mukaan romanien sosiaalis-taloudellinen asema on edelleen heikko heidän alhaisen koulutuksensa ja heidän kohtaamiensa yleisten ennakkoluulojen ja syrjinnän vuoksi. Suurimpina ongelmina selvityksessä pidettiin romanien syrjäytymistä yhteiskunnasta ja heitä itseään koskevasta päätöksenteosta. Selvityksen mukaan tosiasiallisen tasa-arvon saavuttaminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen edellyttää romanilasten koulutuksen kehittämistä pääväestön ennakkoluulojen vähentämistä ja viranomaisten koulutusta suhteessa etnisiin vähemmistöihin.

Sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut eri ministeriöiden välisen romaniasioiden työryhmän vuosille 2000-2001 pohtimaan ”Romanipolitiikan strategiat” selvityksessä tehtyjä kehitysesityksiä, jotka koskevat erityisesti romaniasioiden hallinnollista kehittämistä Suomessa. Työryhmän tehtävänä on antaa ehdotuksia siitä, miten romaniasioiden hoito olisi järjestettävä valtion, läänien ja kuntien tasolla, jotta romanit voisivat osallistua yhteiskuntaelämään sen kaikilla osa-alueilla.

Muita huomioita romanien asemasta

Viranomaispalveluja on pyritty kehittämään siten, että viranomaisissa voitaisiin paremmin ottaa huomioon romanikulttuurin erityispiirteet. Sosiaali- ja terveydenhuoltoviranomaisten käyttöön on tuotettu ”Romani ja terveyspalvelut” -opas ja asunto- ja sosiaaliviranomaisten käyttöön ”Romanikulttuurin erityispiirteet asumisessa” -opas. Kirkkohallitus on julkaissut seurakuntien työntekijöille ja luottamushenkilöille tarkoitetun ”Romanit ja kirkko” -oppaan.

Sosiaali- ja terveysministeriössä toimiva romaniasiain neuvottelukunta julkaisi keväällä 2000 esitteen: ”Suomen romanit” (Finland’s Romani People). Esite on yleistietopaketti romanien kielestä, kulttuurista, historiasta ja aseman kehittymisestä 1500-luvulta aina nykypäivään asti. Esitteessä käydään läpi romanivähemmistöä koskevan lainsäädännön, asumisen, koulutuksen ja työllisyyden kehitystä Suomessa.

Tasavallan Presidentin aloite romanien alueellisen edustuselimen perustamisesta

Tasavallan presidentti Tarja Halonen on tehnyt Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen istunnossa 24. tammikuuta 2001 aloitteen, jonka mukaan yhteiseurooppalaisen alueellisen romanien edustuselimen perustamista tulisi vakavasti harkita. Aloite herätti yleistä mielenkiintoa, ja Suomen hallitus otti aloitteen esille ministerineuvoston kokouksessa toukokuussa 2001.

Maahanmuutto- ja pakolaispolitiikka

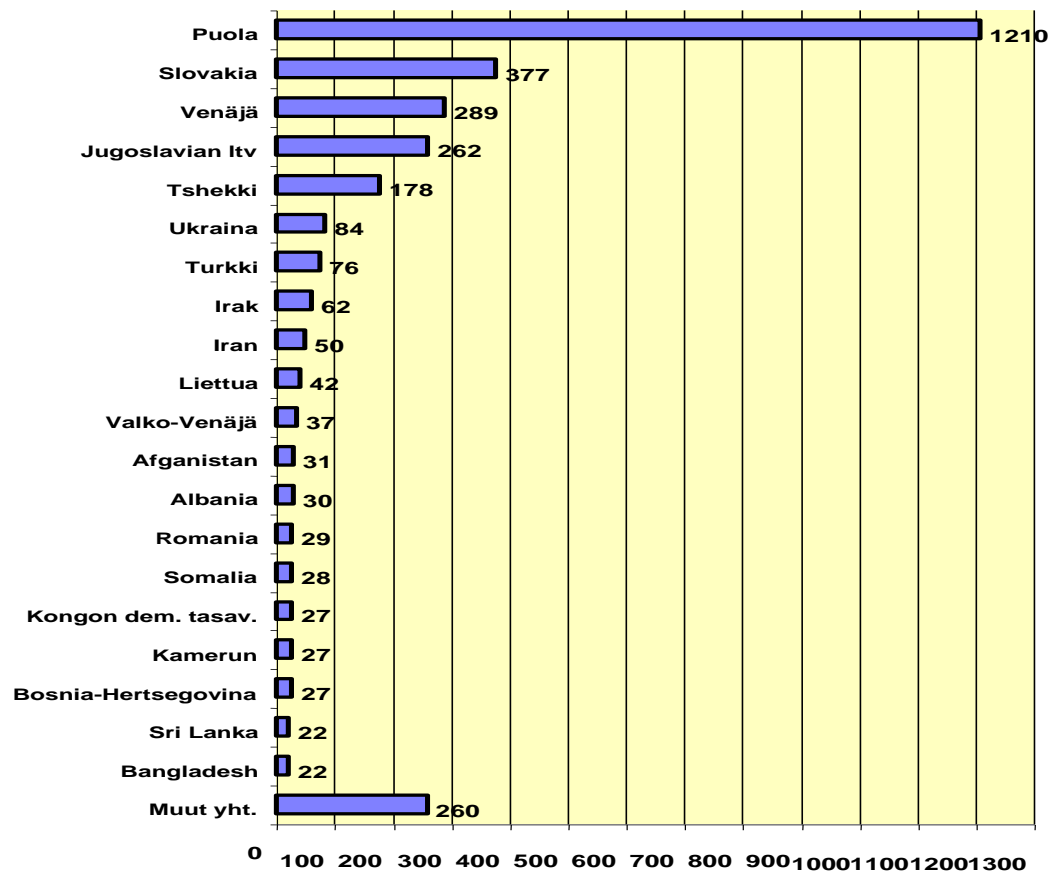
Pakolaiset ja turvapaikanhakijat

Kuten Suomen hallituksen 13. ja 14. määräaikaisraportissa kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen täytäntöönpanosta on selostettu valtioneuvosto hyväksyi yleisistunnossaan vuonna 1997 valtioneuvoston periaatepäätöksen hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittiseksi ohjelmaksi. Myös nykyinen hallitus on ohjelmassaan sitoutunut jatkamaan ohjelman toteuttamista. Periaatepäätöksessä asetettiin tavoitteeksi nostaa pakolaiskiintiötä asteittain 1000 henkilöön. Suomi onkin asteittain kasvattanut pakolaiskiintiötään. Vuonna 2000 Suomen pakolaiskiintiö oli 700 henkilöä ja vuonna 2001 750 pakolaista. Kiintiöpakolaisten lisäksi Suomeen saapui vuonna 2000 184 perheenyhdistämisen kautta tullutta perheenjäsentä.

Vuonna 2000 Suomesta haki turvapaikkaa 3170 henkilöä. Hakijat olivat lähtöisin 71 eri valtiosta. Suurimmat hakijaryhmät tulivat Puolasta, Slovakiasta, Venäjältä, Jugoslavian liittotasavallasta ja Tšekistä. Turvapaikka myönnettiin yhdeksälle henkilölle, oleskelulupa suojelun tarpeen perusteella 248 henkilölle, perhesiteen perusteella 199 henkilölle ja muusta syystä 11 henkilölle. Eniten oleskelulupia saivat Jugoslavian liittotasavallan kansalaiset (150), somalialaiset (93) ja afganistalaiset (44).

Taulukko 1: Turvapaikanhakijat 2000

Lähde: Ulkomaalaisvirasto

Edellisessä raportissa selostetun Slovakian kansalaisten marraskuuhun 2000 asti voimassa olleen viisumipakon jälkeen Suomesta turvapaikkaa hakevien Slovakian romanien määrä kasvoi jälleen. Tämän vuoksi Suomi keskeytti tammikuussa 2001 uudelleen Slovakian kansalaisten viisumivapautta koskevan sopimuksen soveltamisen kuudeksi kuukaudeksi.

Itä-Euroopasta, etenkin Slovakiasta ja Puolasta, Suomeen viime vuosina tulleiden turvapaikanhakijoiden määrän merkittävä kasvu johti osaltaan kesäkuussa 2000 voimaantulleeseen ulkomaalaislain muutokseen, jolla otettiin käyttöön nopeutettu turvapaikkamenettely muun muassa turvallisesta turvapaikka- tai alkuperämaasta tuleville hakijoille. Tältä osin viitataan seuraavassa kappaleessa esitettyyn.

Ulkomaalaislain muutokset

Nopeutettu turvapaikkamenettely

Rotusyrjintäkomitea on ilmaissut huolensa siitä, että joissakin tapauksissa uudistetun ulkomaalaislain mukainen nopeutettu turvapaikkahakemusten käsittely voisi johtaa turvapaikanhakijan palauttamiseen kotimaahan valituksen ollessa vielä vireillä. Komitea on kehottanut Suomea ryhtymään kaikkiin mahdollisiin toimiin turvapaikanhakijoiden oikeusturvan takaamiseksi (kohta 12).

Heinäkuun 7. päivänä 2000 voimaan tulleella ulkomaalaislain muutoksella (648/2000, liite 4) uudistettiin nopeutettua turvapaikkamenettelyä koskevia määräyksiä. Uudistuksen tavoitteena oli paitsi turvapaikkamenettelyn nopeuttaminen myös viranomaistoiminnan tehostaminen.

Muutetun lain mukaan nopeutettu turvapaikkamenettely koskee seuraavia tapauksia: 1) ilmeisen perusteeton turvapaikkahakemus 2) palautus Euroopan unionin jäsenvaltioon tai Pohjoismaahan Dublinin yleissopimuksen perusteella 3) palautus turvalliseen turvapaikka- tai alkuperämaahan tapauskohtaisen tilannearvion perusteella ja 4) sellaisen uusintahakemuksen käsittely, joka ei sisällä uusia asian ratkaisuun vaikuttavia perusteita maahan jäämiselle.

Nopeutettu turvapaikkamenettely ei eroa tutkinnallisesti ns. normaalimenettelystä, joten turvapaikan ja oleskeluluvan myöntämisen edellytykset arvioidaan kuitenkin kunkin turvapaikanhakijan osalta yksilöllisesti.

Ulkomaalaisviraston on ratkaistava turvallisesta turvapaikka- tai alkuperämaasta saapuvan hakemus viimeistään seitsemän päivän kuluessa siitä, kun turvapaikkakuulustelupöytäkirja on valmistunut ja kirjattu ulkomaalaisvirastossa. Hylätessään hakemuksen ulkomaalaisvirasto päättää samalla maasta käännättämisestä. Käännättämispäätös voidaan panna täytäntöön kahdeksan päivän kuluessa päätöksen tiedoksiannosta, jollei Helsingin hallinto-oikeus määrää täytäntöönpanon kieltoa. Jos kielteinen päätös koskee uudestaan turvapaikkaa hakevaa tai turvapaikanhakijaa, joka palautetaan toiseen valtioon Dublinin yleissopimuksen perusteella, päätös voidaan panna täytäntöön heti ulkomaalaisviraston päätöksen jälkeen.

a) Turvallinen alkuperämaa

Muutettuun ulkomaalaislakiin lisättiin turvallisen alkuperämaan käsite. Sen mukaan turvalliseksi alkuperämaaksi voidaan katsoa valtio, jossa turvapaikanhakijalla ei ole vainon tai vakavien ihmisoikeusloukkauksien vaaraa. Turvallisen alkuperämaan arvioinnissa otetaan erityisesti huomioon muun muassa se, onko valtio liittynyt keskeisiin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, toimiiko valtiossa vakaa ja demokraattinen yhteiskuntajärjestelmä ja onko valtiossa riippumaton oikeuslaitos ja vastaako oikeudenkäytön taso oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille asetettavia vaatimuksia. Ulkomaalaislakia koskevan hallituksen esityksen (HE 15/2000) mukaan ulkomaalaisvirasto ottaa turvallisen alkuperämaan tilannetta koskevaa käsitystä muodostaessaan huomioon ulkoasiainministeriöltä saadun arvion ja Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisasiain päävaltuutetun mahdollisen arvion kyseisen maan ihmisoikeustilanteesta.

b) Muutoksenhaku

Ulkomaalaislain muutoksen yhteydessä myös muutoksenhakua koskevia määräyksiä muutettiin. Ulkomaalaislain 57 §:n 2 mukaan ulkomaalaisviraston turvapaikkaa tai suojelun tarpeen perusteella myönnettävää oleskelulupaa koskevasta päätöksestä voidaan valittaa Helsingin hallinto-oikeuteen. Muutoksenhakuoikeus koskee sekä normaalissa menettelyssä että nopeutetussa menettelyssä ratkaistuja asioita. Nopeutetussa menettelyssä käännättämistä koskeva päätös voidaan kuitenkin panna täytäntöön muutoksenhausta riippumatta, jollei Helsingin hallinto-oikeus määrää myönnä täytäntöönpanon kieltoa.

Helsingin hallinto-oikeuden päätöksistä on edelleen valitusoikeus korkeimpaan hallinto-oikeuteen, mikäli se myöntää valitusluvan.

c) Lakimuutoksesta käyty keskustelu ja seuraukset

Lakimuutos on täyttänyt sille esitetyt tavoitteet. Muutoksen jälkeen Itä-Euroopasta tulleiden turvapaikanhakijoiden määrä väheni olennaisesti. Kriittistä keskustelua on kuitenkin herättänyt erityisesti ulkomaalaisviraston käännyttämispäätöksen täytäntöönpanon keskeyttämislle varatun määräajan lyhyys (8 päivää) ja käännytyspäätöksen täytäntöönpano muutoksenhausta huolimatta. Asia on ollut esillä myös ulkomaalaislain kokonaisuudistuksen yhteydessä

Turvapaikkatutkinta

Lailla ulkomaalaislain muuttamisesta (648/2000) muutettiin turvapaikkaa tai suojelun tarpeen perusteella oleskelulupaa hakevien henkilöiden turvapaikkatutkintaa koskevat säännöksiä siten, että turvapaikkakuulusteluja voi poliisin ohella tehdä ulkomaalaisvirasto (ulkomaalaislaki 32 a §). Turvapaikkakuulustelut on tarkoitus siirtää asteittain poliisilta ulkomaalaisvirastolle. Tutkinnan siirtämisellä on pyritty lyhentämään päätöksen odotusaikaa. Hakijan henkilöllisyyden, matkareitin ja maahantulon selvittäminen säilyy poliisilla ja rajavartiolaitoksella. Ulkomaalaisvirasto aloitti turvapaikkakuulustelut maaliskuussa 2001. Ulkomaalaisviraston henkilökuntaa on koulutettu esimerkiksi ihmisoikeuskysymyksissä, haastattelutekniikassa, tulkin käytössä ja traumatisoituneiden henkilöiden kohtaamisessa.

Eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota niihin turvallisuusriskeihin, joita voi ilmetä, jos Suomen viranomaiset ulottavat turvapaikkatutkinnan turvapaikanhakijan kotimaahan esimerkiksi haastatteleamalla siellä tämän perheenjäsentä. Oikeusasiamies pitää nykyisiä turvapaikanhakuohjeita tässä suhteessa puutteellisina ottaen huomioon myös turvapaikkahakemusta koskeva salassapitovelvollisuuden. Oikeusasiamies on esittänyt myös harkittavaksi, tulisiko turvapaikanhakijan kotimaassa tapahtuvasta turvapaikkatutkinnasta säätää lailla.

Perheiden yhdistäminen

Maaliskuussa 2000 voimaantulleella ulkomaalaislain muutoksella (114/2000) lakiin lisättiin säännökset DNA-tutkimuksesta oleskelulupa-asiassa, jos lupaa haetaan perhesiteen perusteella. Lain muutostarve johtui lähinnä siitä, että varsinkin Somaliasta tulleilla henkilöillä oli ollut vaikeuksia osoittaa sukulaisuussuhteistaan luotettavaa asiakirjaselvitystä. Uuden 18 e §:n mukaan ulkomaalaisvirasto voi varata hakijalle ja luvallisesti Suomessa oleskelevalle perheenjäsenelle tilaisuuden osoittaa biologinen sukulaisuus DNA-tutkimuksella. DNA-tutkimus on mahdollista, jos biologiseen sukulaisuuteen perustuvasta perhesiteestä ei voida muuten saada riittävää selvitystä ja jos DNA-tutkimuksen avulla on mahdollista saada olennaista näyttöä perhesiteistä. DNA-tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja tutkittavalta edellytetään kirjallista suostumusta. Testauksesta kieltäytyminen edellyttää voi kuitenkin johtaa siihen, että oleskelulupahakemus hylätään riittävän näytön puuttuessa.

Ulkomaalaislain kokonaisuudistus

Sisäasiainministeriö asetti 14. maaliskuuta 2000 virkamiestyöryhmän valmistelemaan ulkomaalaislain kokonaisuudistusta. Työryhmä perusti viisi alatyöryhmää valmistelemaan seuraavia asiakokonaisuuksia: 1) viisumit, 2) maahantulo, oleskelu ja maasta poistaminen, 3) työluvat, 4) kansainvälinen suojelu ja turvapaikan-hakijoiden maasta poistaminen sekä 5) oikeusturva. Kokonaisuudistuksen tavoitteena on mahdollisimman selkeä, johdonmukainen ja yksiselitteinen laki, jossa otetaan huomioon ulkomaalaisten oikeusturva sekä erityisesti turvapaikkamenettelyn nopeuttaminen, turvapaikkamenettelyyn liittyvien väärinkäytösten estäminen, tehokkaat täytäntöönpanotoimet ja eduskunnan aseman vahvistaminen ulkomaalaispolitiikan seurannassa ja tavoitteiden asettamisessa. Hallituksen esityksen on tarkoitus valmistua vuoden 2002 aikana ja uuden lain on tarkoitus tulla voimaan vuonna 2003.

Käännyttäminen ja maasta karkottaminen

Sisäasiainministeriö ja kansainvälinen siirtolaisjärjestö *International Organization of Migration* (IOM) ovat käynnistäneet yhteistyötä sellaisia tilanteita varten, joissa käännytys- tai karkotuspäätöksen saaneen ulkomaalaisen tulee poistua maasta. Vuonna 1999 käynnistyi ensimmäinen kielteisen päätöksen saaneiden turvapaikanhakijoiden paluuprojekti. Vuoden 1999 paluuprojektiin hakeutui kaiken kaikkiaan 306 ulkomaalaista ja vuoden 2000 kahteen paluuprojektiin yhteensä 1500 ulkomaalaista. Vuonna 2001 on käynnissä edellisvuosien tapaan vastaavanlainen projekti, jonka kautta 25. heinäkuuta mennessä oli poistunut maasta 101 ulkomaalaista.

Lisähuomioita turvapaikanhakijoiden asemasta

Turvapaikanhakijoiden oikeusapu

Turvapaikanhakijoiden oikeusapupalvelut paranivat vuonna 2001. Ensivaiheen oikeusavusta vastaava kansalaisjärjestön, Pakolaisneuvonta ry:n, saama valtioapu kaksinkertaistui kolmeen miljoonaan markkaan. Tämä mahdollisti sen, että turvapaikanhakijat voivat huomattavasti nykyistä useammin saada oikeusavustajan mukaan turvapaikkahaastatteluun.

Ilman huoltaja tulleet turvapaikanhakijat

Children First- projekti on Euroopan unionin rahoittama koulutusohjelma alaikäisten yksintulleiden lasten vastaanotto- ja turvapaikkaprosessin edelleen kehittämiseksi. Vuoden kestävä projektin (syyskuu 2000-syyskuu 2001) vastuuvirastona toimii Ulkomaalaisvirasto. Ohjelman tarkoitus on viranomaisten kouluttaminen kohtaamaan alaikäinen lapsi parhaalla mahdollisella tavalla turvapaikkaprosessissa. Lisäksi tarkoitus on kehittää vastaanottoprosesseja ja uskottu mies- järjestelmää sekä luoda lapsen turvapaikkahaastattelua varten oma haastattelulomake.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on omasta aloitteestaan selvittänyt ilman huoltajaa tulleiden pakolaislasten oikeuksien toteutumista. Hän on kiinnittänyt huomiota muun muassa pakolaislasten turvapaikka- ja oleskelulupahakemusten pitkiin käsittelyaikoihin. Samassa yhteydessä hän on käsitellyt myös lasten ja heidän perheidensä yhdistämiseen liittyviä ongelmia.

Maahanmuuttajien kotouttaminen

Suomen edellisessä raportissa on tarkemmin selostettu maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annettua lakia (ns. kotouttamislaki, 493/1999, liite 5). Kotouttamislaila pyritään tehostamaan maahanmuuttajien integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Nopea ja joustava integroituminen eli kotoutuminen asetettiin maahanmuuttopolitiikan perustavoitteeksi

valtioneuvoston lokakuussa 1997 hyväksymässä maahanmuutto- ja pakolaispoliittisessa ohjelmassa, jonka toteuttamista myös nykyinen hallitus on ohjelmassaan sitoutunut jatkamaan.

Kotouttamislain edellyttämä kotouttamissuunnitelma on hyväksytty 249 kunnassa ja sen valmistelu on vireillä yli 70 kunnassa. Työvoimatoimistoissa laadittiin vuonna 2000 yhteensä 11 600 kotouttamislain edellyttämää kotoutumissuunnitelmaa, joista naisille tehtiin 5000 ja miehille 6600. Kotoutumissuunnitelmat ovat monipuolistaneet maahanmuuttajille suunnattuja työvoimapolitiittisia toimenpiteitä ns. työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin rinnastettavien toimenpiteiden kautta.

Kotouttamislain toimeenpanon tuloksellisuutta seurataan ja arvioidaan parhaillaan ja hallitus antaa eduskunnalle selonteon sen toteutumisesta vuonna 2002. Selonteossa selvitetään myös etnisen yhdenvertaisuuden edistämistä sekä syrjinnän ja rasismien ehkäisemistä. Kotouttamislakia on ehdotettu muutettavaksi (HE 25/2001) muun muassa siten, että kuntien kotouttamishjelmissä huomioidaan rasismien ehkäiseminen ja hyvien etnisten suhteiden edistäminen.

Suomen ulkomaalaislaissa ei ole tilapäisen suojelun käsitettä, mutta hallituksen esityksessä (HE 23/2001), joka koskee ulkomaalaislain muuttamista, lakiin on ehdotettu lisättäväksi sitä koskevat säännökset. Edellä mainitussa hallituksen esityksessä laiksi kotouttamislain muuttamisesta (HE 25/2001) kotouttamislakiin on ehdotettu sisällytettäväksi säännökset vastaanoton järjestämisestä Suomessa tilapäistä suojelua saaville henkilöille tilanteessa, jossa suuri joukko ihmisiä on lähtenyt kotiseudultaan pakoon aseellista selkkausta tai muuta väkivaltatilannetta tai ympäristökatastrofia.

3 ARTIKLA

Ei raportoitavaa.

4 ARTIKLA

Rotusyrjintäkomitean lainsäädäntöä koskevat päätelmät

Rotusyrjintäkomitea on toistanut huolensa siitä, että Suomessa ei ole lakia, joka kieltäisi rotusyrjintää edistävät ja siihen yllyttävät järjestöt, ja ettei rikoslaissa ole säännöstä, jonka mukaan rodulliseen ylemmyyteen tai rotuvihaan perustuvien ajatusten levittäminen olisi rangaistava teko (kohta 9).

Eduskunnan käsiteltävänä on parhaillaan lakiehdotus (HE 183/1999), jonka mukaan rikollisjärjestön toimintaan osallistuminen saatettaisiin rangaistavaksi teoksi. Lisäksi yhdistyslain (503/1989) 43 §:n mukaan tuomioistuimen päätöksellä voidaan lakkauttaa järjestöt, jotka toimivat olennaisesti vastoin lakia tai hyviä tapoja. Lakkautetun järjestön toiminnan jatkaminen on myös säädetty rangaistavaksi teoksi (yhdistyslain 62 §). Rodulliseen ylemmyyteen tai rotuvihaan perustuvien ajatusten levittämiseen puolestaan voidaan puuttua nostamalla syyte kiihottamisesta kansanryhmää vastaan (rikoslain 11 luvun 8 §) tai julkisesta kehottamisesta rikokseen (rikoslain 17 luvun 1 §).

Rotusyrjintäkomitea on suositellut rasististen motiivien säätämistä rangaistusten koventamisperusteeksi (kohta 9). Suomessa rikoslain 6 luvun 1 pykälä antaa tuomioistuimelle mahdollisuuden ottaa huomioon teon rasistinen motiivi rangaistuksen mittaamisessa. Teon rasistisia motiiveja on myös alettu yhä useammin käyttää koventamisperusteena rangaistusta mitattaessa. Vuoden 2001 loppupuolella on tarkoitus antaa eduskunnalle ehdotus rikoslain yleisiä oppeja koskevien säännösten uudistamiseksi.

Myös rangaistuksen mittaamiseen liittyvät kysymykset on tarkoitus ottaa käsiteltäväksi samassa yhteydessä.

Rotusyrjintäkomitea on kiinnittänyt huomiota siihen, että Suomen eri lakien syrjintään liittyvä terminologia ei ole yhtenäistä. Rotusyrjinnän vastaisen toiminnan tehostamiseksi komitea suosittelee sellaisen lainsäädännön hyväksymistä, jossa nimenomaisesti kielletään syrjintä (kohta 8).

Terminologian epäyhtenäisyyden osalta komitea lienee lähinnä verrannut perustuslain ja rikoslain käsitteistöä toisiinsa. Perustuslakia laadittaessa pyrittiin selkeään ja ymmärrettävään, tavallisiin lakeihin verrattuna yleisluonteisempaan ja niukempaan ja perustuslain kokonaisuuteen soveltuvaan kirjoitustapaan. Tavoitteena oli myös välttää turhan yksityiskohtaista sääntelyä kuitenkin Suomen kansainvälisöikeudelliset velvoitteet täyttäen. Siten perustuslain 6 §:n syrjintäperusteiden luettelokaan ei ole tyhjentävä, vaan siihen on, kuten hallituksen esityksen perusteluissa on todettu, sisällytetty vain ne syrjintäperusteet, joita voidaan suomalaisessa yhteiskunnassa pitää syrjintäkiellon ydinalueena.

Mitä erityisesti tulee käsitteeseen "rotu" erotteluperusteena, jonka puuttumiseen Suomen lainsäädännössä komitea jo aikaisemmin on kiinnittänyt huomiota, voidaan todeta kysymyksessä olleen tietoinen valinta olla käyttämättä tätä vanhentunutta käsitettä, jonka Suomessa omaksutun käsityksen mukaan hyvin kattaa sen sijaan omaksuttu käsite "alkuperä".

Syrjintää koskevan erityislain tarve on parhaillaan harkittavana työministeriön johtamissa projekteissa, joissa kartoitetaan Euroopan unionin uusien syrjintädirektiivien voimaansaattamisen edellyttämiä lainsäädännön muutostarpeita.

Rasismi ja Internet

Suomessa on kiinnitetty huomiota rasismiin ja muukalaisvihian vastustamiseen internetissä. Ongelmana on usein se, että palvelimet voivat olla sijoitettuna Suomen rajojen ulkopuolelle, jolloin kansallinen lainsäädäntö on voimaton. Kansainvälisellä yhteistyöllä kehitetään mahdollisuuksia puuttua epäkohtiin.

Suomessa joukkotiedotusvälineiden sisällön itsesääntely eli toimijoiden omaehtoinen vastuunotto sisällöstä on vakiintunut käytäntö. Itsesääntelyllä tarkoitetaan elinkeinoelämän vapaaehtoista yhteistyötä haitallisen ja rikollisen toiminnan torjumiseksi. Valvonta perustuu elinkeinoelämän toimijoiden tekemiin sopimuksiin ja normeihin. Valvojana toimivat itse elinkeinoelämän organisaatiot. Viranomaiset puuttuvat tilanteeseen vain rikollisissa tapauksissa.

Huomattavimmat suomalaiset internet-palvelujen tuottajat ja -tarjoajat ovat yhdessä laatineet internetin käyttäjien säännöstön eli Netiketin, jossa lyhyesti esitetään internetin käytön pelisäännöt. Sääntöjä laadittaessa on erityisesti ajateltu nuoria netin käyttäjiä, heidän oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan toimia eettisesti. Liikenne- ja viestintäministeriössä on vireillä tutkimus, jossa selvitetään internetin itsesääntelymenetelmien tehostamista.

Liikenne- ja viestintäministeriö sekä oikeusministeriö ovat mukana Euroopan parlamentin ja neuvoston perustamassa internetin käyttöturvallisuuden parantamista edistävässä monivuotisessa ohjelmakomiteassa, joka pyrkii torjumaan internetin käyttöä muun muassa rasististen ja muukalaisvihamielisten ajatusten levittämiseen. Tietoisuuden edistämishankkeita yritetään saada koulujen viralliseen opetusohjelmaan internetin turvallisesta käyttöympäristöstä.

Mediakasvatukseen ja tietoisuuden edistämiseen on herätty myös kansalaisjärjestöjen keskuudessa, joissa toiminnan kohderyhminä ovat ensisijaisesti lapset ja nuoret sekä heidän vanhempansa.

Oikeusministeriö valmistelee uutta sananvapauslainsäädäntöä, jolla korvattaisiin painovapauslaki,

radiovastuulaki. Lain uudistus koskee näin kaikkea viestintää talletus-, julkaisu- ja jakelutekniikasta riippumatta eli se soveltuisi samansisältöisenä kaikkeen viestintään riippumatta välineestä.

5 ARTIKLA

5 (A) Yhtäläiset oikeudet tuomioistuimessa

Tältä osin viitataan Suomen hallituksen 13. ja 14. määräaikaisraporttiin kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen täytäntöönpanosta.

5 (B) Suoja väkivaltaa vastaan

Poliisi

Poliisin tekemien rikosten tutkinta

Rotusyrjintäkomitea on suositellut, että tapauksissa, joissa poliisien epäillään syyllistyneen rasistisiin motiiveihin perustuvaan toimintaan, tutkinnan suorittaisi riippumaton toimielin (kohta 13).

Hallituksen tiedossa ei ole tapauksia, joissa poliisi olisi Suomessa syyllistynyt rasistiseen motiiviin perustuvaan rikolliseen toimintaan. Kuten Suomen edellisessä raportissa on todettu jo voimassa olevan esitutkintalain (449/1987) 14 §:n 2 momentin mukaan poliisin tekemäksi epäiltyjen rikosten tutkintaa johtaa yleinen syyttäjä lukuun ottamatta vähäisiä, rikesakkoasioina ja rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltäviä asioita. Poliisin tekemäksi epäilty rikos, jolla on rasistinen motiivi, on aina sellainen, jossa syyttäjä toimii jutun tutkinnanjohtajana.

Rasismien ja muukalaisvihan vastaiset toimenpiteet

Rotusyrjintäkomitea on ilmaissut huolensa siitä, että poliisi ei aina puutu rasistiseen motiiviin perustuviin rikoksiin tai sen toiminta ei ole aina asianmukaista ja että syyttäjät epäroivät rikosoikeudenkäyntien vireille panemisessa (kohta 13).

Suomen hallituksen näkemyksen mukaan Suomessa poliisi suhtautuu vakavasti myös rasistisia piirteitä sisältävien rikosten tutkintaan. Poliisia on 10. heinäkuuta 1997 lukien velvoittanut sisäasiainministeriön ohje ”Suvaitsevaisuuden lisääminen ja rasismien ehkäiseminen poliisissa”. Ohjeen mukaan poliisin tulee muun muassa seurata tiukasti organisoituneita ja rasistisia toimintaryhmiä ja puuttua mahdollisiin rikkomuksiin välittömästi asianmukaisella tavalla. Sisäasiainministeriö parhaillaan uudistamassa ohjetta. Uudistetuissa ohjeissa tullaan kiinnittämään erityistä huomiota siihen, kuinka etnisiä kysymyksiä tulee käsitellä poliisissa.

Sisäasiainministeriö on yhteistyössä Ihmisoikeusliiton kanssa laatinut tietopaketin rasismien ja etnisen syrjinnän uhreille. Sen avulla pyritään muun muassa madaltamaan rikosilmoituksen tekemisen kynnyksiä.

Poliisihallinnon sisällä järjestetään vuosittain 1-2 etiikkaseminaaria, jotka on suunnattu erityisesti kenttätöitä tekeville poliiseille. Seminaareissa on käsitelty muun muassa eri tilanteita, joissa poliisi joutuu tekemisiin eri väestöryhmiin kuuluvien henkilöiden kanssa. Asiallisuus, tasapuolisuus ja sovinnollisuus ovat niitä asioita, joita on erityisesti pidetty esillä käsiteltäessä ulkomaalaisen tai maahanmuuttajan ja poliisin välisiä kohtaamistilanteita.

Vuonna 2000 valmistui poliisien käyttöön Etiikka ja poliisin työ –oppikirja, jota on alettu käyttää poliisien peruskoulutuksessa ja erilaisissa koulutustilaisuuksissa. Oppikirjassa käsitellään muun muassa tilanteita, joissa poliisi joutuu tekemisiin niin maahanmuuttajien kuin erilaisiin vähemmistöryhmiin kuuluvien kanssa. Oppikirjan avulla pyritään omalta osaltaan lisäämään ymmärtämystä vieraiden kulttuurien kohtaamiseen liittyvissä asioissa.

Vuoden 2001 alussa otettiin käyttöön poliisin eettinen vala, jonka antaa jokainen valmistuva poliisi. Valassa korostetaan muun muassa ihmisarvon ja -oikeuksien kunnioittamista, sovinnollisuuden edistämistä ja oikeudenmukaisuutta.

Poliisin ja maahanmuuttajajärjestöjen välinen yhteistyö erilaisten koulutustilaisuuksien järjestämiseksi ja maahanmuuttajien käyttäminen asiantuntijoina seminaareissa ovat viime vuosina lisänneet poliisien ja maahanmuuttajien välistä myönteistä kanssakäymistä. Tällaisia kohtaamistilanteita tullaan jatkossakin järjestämään.

Valtakunnansyyttäjä

Valtakunnansyyttäjä on yleisten syyttäjien keskushallintoviranomainen. Ylimpänä syyttäjänä valtakunnansyyttäjä käyttää itsenäistä ja riippumatonta syyteharkintaa sekä johtaa, kehittää ja valvoo yleisten syyttäjien toimintaa. Lisäksi valtakunnansyyttäjä voi panna vireille oikeudenkäynnin yksityisten henkilöiden tekemien kantelujen perusteella.

Kuten Suomen edellisessä raportissa on selostettu, valtakunnansyyttäjä antoi 24. helmikuuta 1998 yleisen määräyksen ja ohjeen, joiden nojalla paikallissyyttäjät ovat velvollisia ilmoittamaan valtakunnansyyttäjänvirastolle yhteiskunnan kannalta merkittävistä rikosasioista, kuten rikoksista, joilla on poliittinen tai rasistinen motiivi. Valtakunnansyyttäjänvirastolle ilmoitetaan myös rikosasioista, joiden voidaan muutoin otaksua herättävän laajaa julkista huomiota ja rikosasioista, joilla saattaa olla yleistä merkitystä ennakkotapauksena.

Valtakunnansyyttäjän antamien tietojen mukaan syyttäjien tekemien ilmoitusten määrä on kasvanut. Vuonna 2000 virastoon saapui 20 ja vuoden 2001 huhtikuun loppuun mennessä kuusi ilmoitusta rikoksista, joissa rikoksen motiivi oli rasistinen. Valtakunnansyyttäjänviraston ilmoituksen mukaan edellä mainitut luvut eivät kuitenkaan kuvaa todellista rasististen rikosten lukumäärää ja virastossa onkin päätetty ryhtyä tehokkaampiin toimenpiteisiin ilmoitusvelvollisuuden valvonnassa. Tapauksia on selostettu tarkemmin tämän raportin 6 artiklassa

5 (C) Poliittiset oikeudet

Euroopan neuvoston yleissopimus ulkomaalaisten osallistumisesta julkiseen elämään paikallistasolla

tuli Suomessa voimaan 1. toukokuuta 2001. Sopimuksen tavoitteena on parantaa ulkomaalaisten integraatiota paikallisyhteisön elämään ja turvata ulkomaalaisten asema päätöksenteossa paikallistasolla. Se koskee kaikkia henkilöitä, jotka eivät ole sopimusvaltion kansalaisia ja jotka asuvat laillisesti valtion alueella. Sopimus koskee mm. ulkomaalaisten sanan-, kokoontumis- ja yhdistymisvapautta sekä äänioikeutta ja vaalikelpoisuutta paikallisvaaleissa. Sopimuksen mukaan valtion tulee varmistaa, ettei paikallisten ulkomaalaiselinten perustamiseen tai muihin asianmukaisiin institutionaalisiin järjestelyihin ryhtymiseen ole laillisia tai muita esteitä.

Lokakuussa 2000 pidetyissä kunnallisvaaleissa useassa kunnassa oli ehdokkaina maahanmuuttajia. Valtuustoihin valittiin yhteensä 12 276 valtuutettua. Näistä oli 13 maahanmuuttajaa. He olivat Somalian, Guinea-Bissaun, Etelä-Afrikan, Bangladeshin ja Gambian kansalaisia.

5 (D) Muut kansalaisoikeudet

Oikeus kansalaisuuteen

Kansalaisuuslain uudistus

Sisäasiainministeriössä on vireillä kansalaisuuslain kokonaisuudistus. Sitä koskeva hallituksen esitys annetaan eduskunnalle kevään 2002 kuluessa.

Hallituksen esityksessä esitetään ns. kaksoiskansalaisuuden hyväksymistä huomattavasti voimassa olevaa kansalaisuuslakia laajemmin. Kansalaistamisen edellytyksiä tarkistetaan ottamalla huomioon muun muassa yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset, etenkin ihmisten liikkuvuuden lisääntyminen. Tarkoitus on myös parantaa sukupuolten välistä tasa-arvoa ja lasten oikeudellista yhdenvertaisuutta syntyperästä riippumatta sekä säännellä viranomaisten välinen työnjako.

Muilta osin viitataan Suomen hallituksen 13. ja 14. määräaikaisraporttiin kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen täytäntöönpanosta.

5 (E) Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet

Rotusyrjintäkomitea on kiinnittänyt huomiota maahanmuuttajien, pakolaisten ja vähemmistöjen, erityisesti romanien työttömyysasteeseen (kohta 14).

Oikeus työhön ja toimeentuloon

Työsyryntä

Kesäkuun 1. päivänä 2001 voimaantulleen uuden työopimuslain (55/2001) myötä syrjintäkieltoa ja tasapuolista kohtelua koskevat säännökset täsmentyivät, koska lakiin lisättiin kiellettyjä syrjintäperusteita ja koska määräaikaisten ja osa-aikaisten työsuhteita koskevaa suojan tasoa parannettiin. Työsopimuslain 2 luvun 2 §:n mukaan työnantaja ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa työntekijöitä eri asemaan iän, terveydentilan, kansallisen tai etnisen alkuperän, sukupuolisen suuntautuneisuuden, kielen, uskonnon, mielipiteen, perhesuhteiden, ammattiyhdistystoiminnan, poliittisen toiminnan tai muun näihin verrattavan seikan vuoksi. Tämä säännös koskee myös työhönottoa. Määräaikaisissa ja osa-aikaisissa työsuhteissa ei saa pelkästään työopimuksen kestoajan

tai työajan pituuden vuoksi soveltaa epäedullisempia työehtoja kuin muissa työsuhteissa, ellei sille ole perusteltua asiallista syytä. Työnantajan on muutoinkin kohdeltava työntekijöitä tasapuolisesti, ellei siitä poikkeaminen ole perusteltua työntekijöiden tehtävät ja asema huomioon ottaen.

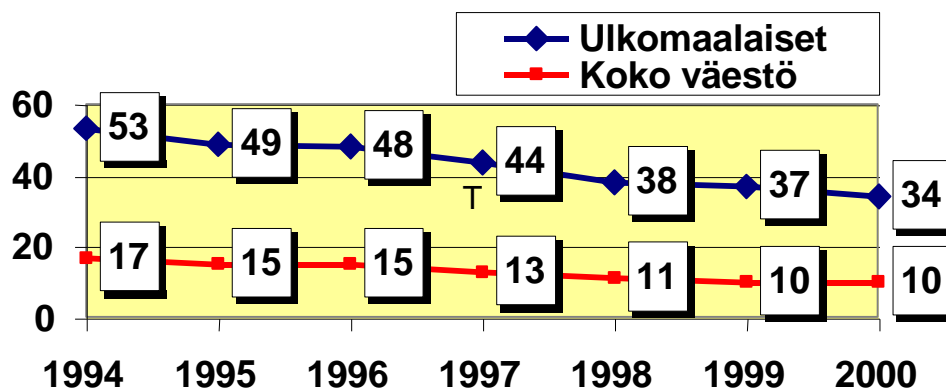
Työsopimuslain noudattamista valvovat jatkossakin työsuojeluviranomaiset. Paikallistasolla valvonnasta vastaavat työsuojelupiirien työsuojelutoimistot. Rikoslain 47 luvun 3 pykälän nojalla rangaistaan myös työsuopimuslain 2 luvun 2 §:ssä säädetyn syrjintäkiellon rikkomisesta. Työnantaja voidaan lisäksi tuomita vahingonkorvaukseen työsuopimuslain 12 luvun 1 §:n nojalla.

Vuonna 2000 julkaistulla esitteellä ("Syrjinnän säätely ja työelämä") on pyritty lisäämään työsyryjinnän vastaista lainsäädäntöä koskevaa tietoisuutta.

Maahanmuuttajien työllisyystilanne

Maahanmuuttajien työttömyys Suomessa on vähentynyt. Ulkomaan kansalaisten keskimääräinen työttömyysaste oli työministeriön arvion mukaan vuoden 2000 lopussa 31,7 %. Vuotta aikaisemmin vastaava arvio oli 37,5 % sekä vuonna 1998 38,3 %. Työttömyysaste on laskenut kaikkien maahanmuuttajaryhmien kohdalla. Tähän on osin vaikuttanut 1. toukokuuta 1999 voimaan tullut laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (kotouttamislaki) ja Suomen pitkään yhtäjaksoisesti vaikuttanut voimakas talouskasvu. Työttömyysaste on edelleen useiden pakolaisina ja humanitaarisin perustein Suomeen otettujen ryhmien kohdalla varsin korkea, vaihdellen 50 - 75 %:n välillä. Seuraava taulukko kuvaa ulkomaalaisten ja koko väestön työttömyyttä vuosina 1994-2000.

Taulukko 2: Ulkomaalaisten ja koko väestön työttömyysasteet vuosina 1994- 30.4. 2000

Lähde: Tilastokeskus, Työministeriö

Maahanmuuttajien työttömyysasteen alentamistoimenpiteisiin liittyy etnisen työsyryjinnän ehkäiseminen ja yhteistyö tässä tarkoituksessa työelämän osapuolten kanssa. Tätä yhteistyötä kehitetään koko ajan ja sen voi odottaa vaikuttavan viiveellä myönteisesti maahanmuuttajien työllisyystilanteeseen. Samalla useilla aloilla kasvava työvoimapula vahvistaa maahanmuuttajien asemaa työmarkkinoilla.

Maahanmuuttajien työllisyyden parantamiseksi on käynnistetty useita Euroopan sosiaalirahaston tukemia ja muita EU:n eri hankelinjoista rahoitettuja hankkeita. Myös hallituksen etnisen syrjinnän ja rasismien vastaisen toimenpideohjelman on kirjattu hallituksen sitoutuminen edistämään etnisiin vähemmistöihin lukeutuvien henkilöiden rekrytointia julkisen hallinnon henkilöstöön.

Yksi keino integroida maahanmuuttajia on yrittäjyyden edistäminen. Maahanmuuttajien yrittäjyys on selkeästi kasvanut Suomessa. Työministeriö ja kauppa- ja teollisuusministeriö ovat yhteistyössä käynnistäneet toimenpiteitä edistääkseen maahanmuuttajien yrittäjyyttä. Maahanmuuttajille on tuotettu omakielistä neuvontamateriaalia ja jotkut yrityspalvelupisteet ovat palkanneet maahanmuuttajataustaisia yritysneuvoja. Myös erilaisten EU-projektien avulla on tuettu maahanmuuttajien yrittäjyyttä.

Maahanmuuttajien työllisyyden kannalta merkityksellinen on myös syyskuussa 2001 voimaantullut kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001). Lain ensisijaisena tarkoituksena pitkäaikaistyöttömyyden ehkäiseminen.

Romanien työllisyystilanne

Opetusministeriön vuonna 1998 teettämän romanien koulutus- ja työllisyystilannetta koskevan tutkimuksen mukaan 52-56 % romaniväestöstä oli työttömänä.

Edellä kappaleessa ”Yleistä” mainitussa etnistä työsyrijintää koskevassa tutkimuksessa tutkittiin myös romanien tilannetta. Tutkimuksen mukaan voidaan olettaa, että aktiivisesti työelämässä mukana olevat romanit eivät kohtaa yhtä paljon syrjintää kuin eräät muut etniset ryhmät. Toisaalta romanit ja erityisesti romaninaiset kohtaavat yhä syrjintää pääväestöön nähden työhönoton yhteydessä.

Romaniväestön tarpeita silmälläpitäen on luotu erityisiä koulutusohjelmia, joiden avulla pyritään sekä edistämään heidän työllistymistään heille perinteisillä ammattialoillaan että tarjoamaan yleisiä ammatillisia valmiuksia.

Euroopan sosiaalirahaston tukemaa Romako-projektia on jatkettu joulukuuhun 2001. Projektin päätarkoituksena on lisätä romanien koulutustasoa ja ehkäistä heidän yhteiskunnallista syrjäytymistään. Projektin ansiosta aikuisen romaniväestön keskuudessa eri puolilla maata on havaittu lisääntyntä kiinnostusta koulutukseen. Romako-projektissa oli koulutettavana vuosina 1996-2000 yhteensä 478 romanina, joista naisten osuus oli 272. Koulutusta järjestettiin 16 paikkakunnalla ja siitä vastasi 14 oppilaitosta.

Oikeus asuntoon

Rotusyrjintäkomitea on kiinnittänyt huomiota maahanmuuttajien, pakolaisten ja vähemmistöjen vaikeuksiin saada asunto (kohta 14).

Erityisryhmien asunnottomuuteen liittyviä ongelmia hoidetaan Suomessa osana yleistä asunnottomuuden poistamista. Ympäristöministeriö asetti 19. syyskuuta 2000 työryhmän, joka on laatinut toimenpideohjelman asunnottomuuden vähentämiseksi. Toimenpideohjelma on tarkoitettu toteuttavaksi vuosina 2001-2003. Siinä kiinnitetään huomiota asunnottomuuteen liittyviin julkisen asunnonhankinnan rahoituksellisiin kysymyksiin ja ongelmiin, asunnottomuuden tutkimuksen tarpeisiin sekä asunnottomuuden kannalta tärkeisiin sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukysymyksiin.

Työryhmä on nähnyt tärkeäksi myös asunnottomuuden ennaltaehkäisyn. Tästä syystä asunto-olojen kehittäminen ja asunnottomuuden vähentäminen on kytketty osaksi Suomen kansallista köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaista toimintasuunnitelmaa, joka kohdistuu vuosille 2001-2003.

Jatkotoimenpiteenä ympäristöministeriö on asettanut toukokuussa 2001 uuden työryhmän huolehtimaan asunnottomuuden vähentämisohjelman seurannasta ja täytäntöönpanosta sekä tekemään tarvittaessa uusia ehdotuksia asunnottomuuden vähentämiseksi. Kyseessä olevat erityisryhmät otetaan jatkotyössäkin keskeisesti huomioon.

Romanien asumisolot

Suomessa on asunnottomuutta ja puutteellisuutta asumista niin romanien kuin muunkin väestön keskuudessa. Muun muassa rasismidirektiivin kansallisen täytäntöönpanon yhteydessä tarkastellaan myös vähemmistöjen, kuten romanien, asumiseen liittyviä ongelmia. Asunnottomuuden vastainen työ jatkuu kaikkien asunnottomien osalta. Romanien asuntoasioiden edistämistä käsitellään myös romaniasioiden neuvottelukunnassa.

Ympäristöministeriö on yhteistyössä romaniasiain neuvottelukunnan kanssa tuottanut kesällä 2000 romanikulttuurin erityispiirteitä käsittelevän oppaan ”Romanikulttuurin erityispiirteet asumisessa” (”The Special Aspects of Housing in Roma Culture”). Opaan on tarkoitettu kuntien asuntoviranomaisten ja muiden asumisesta vastaavien tahojen käyttöön. Oppaan tarkoituksena on tarjota viranomaisille tietoa romaneista ja helpottaa näin romanien mahdollisuutta asunnonsaantiin.

Maahanmuuttajien ja pakolaisten asumisolot

Suomessa laillisesti asuvat ulkomaalaiset ovat asuntoasioissa samassa asemassa kuin Suomen kansalaiset. Turvapaikan tai sitä vastaavan oleskeluluvan saaneille osoitetaan kuntasijoituspaikan yhteydessä myös asunto. Myös entisen Neuvostoliiton alueelta paluumuuttajina tuleville pyritään järjestämään ensimmäinen asunto Suomessa jo ennen hänen Suomeen saapumistaan. Muiden maahanmuuttajien osalta ei ole erityisjärjestelyjä asunnon saamiseksi.

Oikeus yleiseen terveyden- ja lääkärinhoitoon, sosiaaliturvaan ja sosiaalihuoltoon

Rotusyrjintäkomitea on kiinnittänyt huomiota maahanmuuttajien, pakolaisten ja vähemmistöjen, erityisesti romanien vaikeuksiin saada sosiaalipalveluja (kohta 14).

Suomessa oikeus sosiaaliturvaan vanhuuden, työkyvyttömyyden tai huoltajan kuoleman vuoksi sekä lapsilisiin, sairausvakuutukseen, julkisiin terveydenhuoltopalveluihin ja äitiys- ja vanhempainetuksiin perustuu asumiseen. Lisäksi kaikilla Suomessa työskentelevillä henkilöillä on oikeus ansiosidonnaiseen eläketurvaan ja tapaturmavakuutukseen sekä työttömyyskorvaukseen. Työttömillä on oikeus joko peruspäivärahaan tai, jos he ovat työttömyyskassan jäseniä, ansiosidonnaiseen työttömyyskorvaukseen. Nämä oikeudet sosiaaliturvaan kuuluvat kaikille rodusta, kansallisuudesta tai etnisestä alkuperästä riippumatta.

Kukin kunta on velvollinen järjestämään palvelut asukkailleen. Kunnassa pysyväisluonteisesti asuvilla ulkomaalaisilla on sama oikeus sosiaali- ja terveydenhuoltoon kuin Suomen kansalaisilla. Kunta on velvollinen myös järjestämään kiireelliset palvelut kaikille kunnassa oleskeleville henkilöille.

Lisäksi edellä kappaleessa ”Yleistä” kohdassa ”Euroopan yhteisön lainsäädäntö” mainittu neuvoston direktiivi rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta (ns. rasismidirektiivi) koskee sosiaalista suojelua, mukaan lukien sosiaaliturva- ja terveydenhuolto, sosiaalietuuksia sekä yleisesti saatavilla olevien tavaroiden ja palvelujen saatavuutta ja tarjontaa. Direktiivin kansallinen täytäntöönpano on käynnistynyt.

Myös lait potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) sekä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) edistävät yhdenvertaisuutta. Lakien tavoitteena on edistää asiakkaan ja potilaan oikeutta laadultaan hyvään sosiaali- ja terveydenhuoltoon ja hyvään kohteluun ilman syrjintää.

Valtioneuvosto hyväksyi lokakuussa 1999 sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelman vuosille 2000–2003. Ohjelma sisältää mm. kunnille tavoitteen omakielisten palvelujen järjestämiseksi suomen- ja ruotsinkielisille, saamenkielisille, viittomakieltä käyttäville sekä mahdollisuuksien mukaan myös maahanmuuttajille. Sosiaali- ja terveysministeriössä on myös valmisteltu köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen toimintasuunnitelma vuosille 2001-2003.

Oikeus opetukseen ja ammattikoulutukseen

Rotusyrjintäkomitea on ilmaissut huolensa siitä, että maahanmuuttajat ja pakolaiset keskeyttävät koulunsa pääväestöä useammin (kohta 14).

Maahanmuuttajien koulutusjärjestelyt

Maahanmuuttajien koulutuksella on keskeinen merkitys maahanmuuttajien kotoutumiselle suomalaisen yhteiskuntaan ja työelämään sijoittumiselle. Suomen edellisessä määrääaikaisraportissa on selostettu vuonna 1999 voimaantullutta koululainsäädännön kokonaisuudistusta. Tuolloin tulivat voimaan muun muassa uusi perusopetuslaki (628/1998), lukiolaki (629/1998) ja laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998).

Elokuun 1. päivänä 2000 voimaan tulleella lailla perusopetuslain muuttamisesta (1288/1999) kunnille säädettiin velvollisuus järjestää maksutonta esiopetusta oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuotena kaikille alueellaan asuville lapsille. Kunnan velvollisuus järjestää esiopetusta ja lapsen oikeus esiopetukseen alkaa 1. elokuuta 2001 lukien. Esiopetusikäisen maahanmuuttajalapsen opetus on mahdollista järjestää muun esiopetuksen yhteydessä, perusopetukseen valmistavana opetuksena tai näiden yhdistelmänä.

Edellä mainitulla lailla perusopetuslain muuttamisesta säädettiin myös maahanmuuttajille järjestettävästä perusopetukseen valmistavasta opetuksesta ja täydentävästä opetuksesta. Valmistavan opetuksen tavoitteena on antaa kuusivuotiaille ja oppivelvollisuusikäisille maahanmuuttajille tarvittavat valmiudet perusopetukseen siirtymistä varten ja sen vastaa puolen vuoden oppimäärää ja kunta voi järjestää sitä harkintansa mukaan.

Lisäksi maahanmuuttajaoppilaille ja -opiskelijoille voidaan perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa järjestää täydentävää opetusta. Täydentävänä opetuksena voidaan antaa tukiopetusta ulkomailta muuttaneille oppilaille. Täydentävänä opetuksena voidaan antaa myös vieraskielisten oppilaiden ja opiskelijoiden äidinkielen ylläpitämiseen tähtävää opetusta.

Myös ammatillista peruskoulutusta varten voidaan järjestää maahanmuuttajanuorille valmistavaa koulutusta. Valmistavan koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijalle kielelliset ja muut tarvittavat valmiudet ammatillisiin opintoihin siirtymistä varten.

Hallituksen etnisen syrjinnän ja rasismien vastaisen toimintaohjelman mukaan maahanmuuttaja- ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten koulunkäyntiin ja opintojen jatkamiseen tulisi erityisesti panostaa mahdollisen syrjäytymisvaaran välttämiseksi. Lisäksi on huolehdittava siitä, että etniset, monikulttuuriset ja uskonnolliset ja maailmankatsomukselliset kysymykset sisältyvät opetukseen, koulutukseen ja oppimateriaaliin kaikilla koulutuksen ja opetuksen tasoilla aina esiopetuksesta alkaen. Ohjelman mukaisesti opetusministeriö käynnistää yhteistyössä työministeriön kanssa projektin, joka kannustaa maahanmuuttajanuoria valmentautumaan ja hakeutumaan koulutukseen sellaisille toimialoille, joilla tulee työvoiman kysyntä tulevaisuudessa kasvamaan.

Tämän raportin liitteenä on tilastotietoja maahanmuuttajaoppilaiden ja maahanmuuttajataustaisten oppilaiden määristä eri koulutusasteilla (*Liitteet 5-6*).

Romanien koulutus

Rotusyrjintäkomitea on ilmaissut huolensa siitä, että romanit kohtaavat edelleen syrjintää koulutuksen osalta ja keskeyttävät koulunsa useammin kuin päiväestö (kohdat 10 ja 14).

Suomessa on 1500-1700 kouluikäistä romanilasta. Romanien koulunkäyntiaktiivisuus on lisääntynyt, mutta vuosittain osa romanilapsista edelleen keskeyttää koulun. Syksyllä 2000 aloitettiin valtakunnallinen perusopetusprojekti romanilasten koulunkäynnin tukemiseksi. Tavoitteena on kartoittaa peruskouluikäisten romanilasten koulunkäyntiaktiivisuutta ja tulosten pohjalta etsiä sopivia ratkaisumalleja mahdollisiin ongelmiin. Osana projektia selvitetään myös romanien koulukeskeyttämistä. Tietoja projektista on käytettävissä vuoden 2002 alkupuolella.

Kuten edellisessä raportissa on selvitetty perusopetuslain nojalla koulujen opetuskieli voi olla myös romanikieli. Romanikielen opetus on kuitenkin koulujen harkinnassa. Lisäksi oppilaille, joiden äidinkieli romani, voidaan antaa opetusta heidän omalla äidinkielellään vähintään kaksi tuntia viikossa. Romanikielen opetukseen on vuosina 1997-2001 osallistunut 220-240 lasta.

Opetushallituksen yhteydessä toimivan romaniväestön koulutusyksikön koordinoima kansainvälinen romanielämäkertojen taltiointi- ja julkaisuprojekti on vuonna 2000 tuottanut ala-aste alaikäisille suunnatun romanikulttuurista kertovan oppaan. Yksikön vuotuisen toimintaan kuuluu julkaista ”Latso Diives”- nimistä tiedotuslehteä.

Romanikielen opettajien koulutustarpeesta on laadittu selvitys vuonna 2000 (”Romanikielinen opettajankoulutustarve Suomessa”). Vuosittain on järjestetty romanikielen opettajien täydennyskoulutusta. Romanikulttuuri-ohjaajan ja erityisohjaajan ammattitutkinnon valtakunnalliset perusteet valmistuivat vuonna 2001.

Suomalaisen kirjallisuuden seuran ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen hankkeena valmistui romani-suomi sanakirja vuoden 2001 keväällä.

Lisäksi vuosittain järjestetään romaniväestön ja valtaväestön välillä toimivien yhdyshenkilöiden koulutusta, joka viime vuosina on herättänyt suurta kiinnostusta.

Vuonna 2001 aloitettiin romaniväestön koulutusyksikön ja oikeusministeriön vankeinhoito-osaston yhteistyöhanke, jonka tavoitteena on romanivankien koulutuksen edistäminen heidän yhteiskuntaa integroitumiseen parantaminen vankilan jälkeen. Hankkeen tavoitteena on myös romanikulttuuritietouden lisääminen vankilahenkilökunnan keskuudessa.

Vuonna 2000 on alettu laatia opasta poliisi- ja oikeusviranomaisille. Oppaan tarkoituksena on antaa tietoa romaniväestön asemasta ja romanikulttuurin erityispiirteistä tasa-arvon edistämiseksi ja syrjinnän ehkäisemiseksi.

Saamenkielisten koulutus

Kuten edellisessä raportissa on selostettu uuden perusopetuslain (628/1998) mukaan koulun opetuskielenä voi olla saame. Lisäksi laissa säädetään, että saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamenkieltä osaavien oppilaiden opetus tulee antaa pääosin saamen kielellä.

Rahoituslainsäädäntöä muutettiin 1. tammikuuta 1999 alkaen siten, että valtio korvaa erillisen valtionavustuksen turvin saamen kielen opetuksen järjestämisestä aiheutuvat kustannukset

peruskoulussa (koskee myös esikouluikäisiä), lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa. Avustus koskee kaikkia Suomen kolmea eri saamen kieltä.

Saamenkielisen oppimateriaalin tuottamiseen on jo pitkää myönnetty valtion talousarviossa oma määräraha, joka vuoden 2001 talousarviossa on 1,4 miljoonaa markkaa. Määräraha myönnetään saamelaiskäräjille jaettavaksi saamenkielisen oppimateriaalin tuottamista varten. Saamelaiskäräjät päättää itse varojen jaosta.

Vuodesta 1994 ylioppilastutkinnon äidinkielen koe on järjestetty pohjoissaamen kielellä ja vuodesta 1998 myös Inarin saamen kielellä. Pohjoissaamen kielellä on jo pitkään järjestetty lyhyen kielen kokeita.

Oulun yliopistolla aloitettiin vuonna 1999 saamenkielisten aineenopettajien koulutus. Yliopistoon on myös perustettu Giellagas-instituutti, jonka tehtäviin kuuluu Oulun yliopiston saamen kielen ja kulttuurin opetuksesta huolehtiminen.

Opetushallitus on perustanut saamelaiskulttuurin ja porotalouden tutkintotoimikunnan, jonka tehtävänä on panna toimeen saamelaiskäsityöhön ja porotalouteen liittyviä ammattitutkintoja. Enemmistö toimikunnan jäsenistä on saamelaisia.

Opetushallitus on vuosina 2000-2001 järjestänyt saamelaisalueen koulutuskeskuksen opettajille ammattitutkintomestarikoulutuksen. Saamelaisalueen koulutuskeskus on tehnyt ja ollut mukana useissa saamelaiselinkeinojen kehittämishankkeissa ja on liittynyt Arktisen yliopiston toimintaan.

Myös vapaan sivistystyön piirissä tehdään työtä saamenkielen taidon leviämisen edistämiseksi. Useissa kansan- ja työväenopistoissa, lähinnä Lapin läänissä, järjestetään saamen kielen kursseja. Yliopistotason kielikoulutusta tarjoavat Helsingin, Oulun ja Rovaniemen yliopistot.

Saamen kielilain uudistamisen osalta viitataan tämän raportin kappaleessa ”Yleistä” kohdassa lainsäädäntö esitettyyn.

5 (F) Pääsy julkisiin paikkoihin

Rotusyrjintäkomitea on ilmaissut huolensa raporteista, joiden mukaan romaneilta joskus evätään pääsy julkisiin paikkoihin, kuten ravintoloihin, eikä heitä palvella niissä (kohta 10).

Hallitus myöntää, että Suomessa on edelleen esiintynyt tapauksia, joissa romani, ulkomaalainen tai etniseen vähemmistöön kuuluva henkilö ei ole päässyt julkisiin tiloihin. Useimmiten tapaukset ovat koskeneet pääsyä ravintoloihin

Esimerkkinä mainittakoon seuraavat tapaukset:

Riihimäen käräjäoikeus tuomitsi 23. toukokuuta 2000 leirintäalueen vastaavan hoitajan ja leirintäalueen yleisöpalvelutehtävissä toimineet työntekijät sakkoihin syrjinnästä, koska kolmelta romani-alkuperää olevalta oli evätty lupa majoittua leirintäalueen Caravan-alueelle. Rangaistusta mitattaessa otettiin huomioon työnantajan direktio-oikeutta käyttäneen ja syrjivän ohjeen antaneen vastaavan hoitajan menettely ja hänet tuomittiin ankarammin kuin annettuja ohjeita noudattaneet työntekijät.

Helsingin käräjäoikeus tuomitsi 20. huhtikuuta 2000 ravintolan vahtimestarin sakkoihin syrjinnästä, koska hän oli evännyt romani-alkuperää olevalta henkilöltä pääsyn ravintolaan. Hänet määrättiin myös suorittamaan henkisestä kärsimyksestä 3000 markkaa. Korvausvelvollisuutta arvioidessaan käräjäoikeus

viittasi erikseen rotusyrjinnän poistamista koskevaan kansainväliseen yleissopimuksen 6 artiklaan, jonka mukaan loukkauksen kohteella on oikeus tuomioistuimessa hakea syrjinnän aiheuttamasta vahingosta oikeudenmukaista ja riittävää korvausta ja hyvitystä. Hovioikeus ei ole muuttanut kärjäoikeuden tuomiota.

Helsingin kärjäoikeus tuomitsi 20. huhtikuuta 2000 hotellinjohtajan, ravintolapäällikön ja vahtimestarit syrjinnästä sakkorangaistukseen. Hotellinjohtaja ja ravintolapäällikkö olivat tehneet päätöksen, jonka mukaan ravintolaan ei päästetä tummaihoisia ulkomaalaisia miehiä ja tämän ohjeen mukaisesti vahtimestarit eivät olleet päästäneet kolmea asiakkaaksi pyrkinyttä tummaihoista asianomistajaa sisään. Vahtimestareiden rangaistusta mitattaessa otettiin lieventävänä asianhaarana huomioon, että he joutuivat noudattamaan esimiestensä käskyä.

Valtakunnansyyttäjille ilmoitettujen tapausten osalta viitataan 6 artiklassa selostettuun.

6 ARTIKLA

Syrjintä- ja pahoinpitelytapaukset alioikeuksissa

Seuraavaan on koottu taulukko syrjintää ja kiihottamista kansanryhmää vastaan koskevista tuomioista ensimmäisessä oikeusasteessa vuosina 1998-2000:

Kiihottaminen kansanryhmää vastaan

Vuosi	Tuomitut	Hylätyt syytteet
1998	1	0
1999	9	0
2000	1	0

Syrjintä

Vuosi	Tuomitut	Hylätyt syytteet
1998	8	3
1999	8	9
2000	12	9

Rotusyrjintäkomitea on ilmaissut huolensa lisääntyvästä rasististen tekojen määrästä (16 kohta).

Poliisissa on vuodesta 1997 seurattu ulkomaalaisiin ja maahanmuuttajiin kohdistuneiden rikosten kehitystä. Erityisesti on haluttu seurata rasistisia piirteitä sisältävien rikosten kehitystä Suomessa. Sisäasiainministeriön poliisiosasto on vuodesta 1997 lähtien vuosittain julkaissut raportin poliisin tietoon tulleesta rasistisesta rikollisuudesta. Poliisin tietoon tulleiden rasististen rikosten kehitys on

pysynyt lähes ennallaan: 1997 oli 194 tapausta, 1998 oli 319 tapausta ja 1999 tapauksia oli 281. Vuosien 1997-99 luvut eivät ole kuitenkaan täysin vertailukelpoisia, joten selvityksistä ei pysty yksioikoisesti pääättelemään, ovatko rasististen tekojen määrät olleet kasvussa vai laskussa. Muutokset saattavat heijastella myös muutoksia esimerkiksi rikosilmoitusten tekoahalukkuudessa.

Vuoden 1999 selvityksen mukaan poliisin tietoon tulleista rasistisista rikoksista noin 42 % oli pahoinpitelyjä, 11 % vahingontekoja, 10 % solvauksia, 10 % syrjintärikoksia, 7 % laittomia uhkauksia, 4 % kotirauhan häiritsemisiä ja 16 % muita rikoksia.

Rasististen rikosten uhreista joka neljäs (26 %) oli somalialainen (Somalian kansalainen tai Suomen kansalaisuuden saanut somalialainen). Somalialaisiin kohdistui moninkertainen määrä rasistisia rikoksia seuraavaksi suurimpiin ryhmiin, turkkilaisiin (8 %) ja jugoslaaveihin (5 %) verrattuna.

Vuotta 1999 koskevassa selvityksessä todettiin, että myös muihin kuin ulkomaalaisiin ja maahanmuuttajiin voi kohdistua rasistisia rikoksia. Romaneihin kohdistuneiden syrjintärikosten lisäksi erottui toinen suomalaisten ryhmä jotka saattoivat joutua rasistisia piirteitä sisältävien rikosten uhriksi: ulkomaalaisten tai maahanmuuttajien suomalaiset avio- tai avopuolisot, työkaverit, naapurit tai ystävät.. Kyseisten tekojen poimiminen poliisin rikosilmoitusjärjestelmästä on kuitenkin erittäin vaikeaa, mikäli tutkintaa suorittanut tai ilmoituksen vastaanottanut poliisimies ei ole luokitellut kyseistä tekoa rasistiseksi rikosilmoitusjärjestelmään. Kirjaamistarkkuuden parantaminen on edelleen keskeinen tavoite. Vuonna 2000 poliisin tietoon tullut rasistista rikollisuutta koskeva selvitys julkaistaan 24. lokakuuta 2001.

Poliisin rikosilmoitustilastojen perusteella ei voida arvioida kokonaisrikollisuuden määrää, koska piiloon jäävän rikollisuuden osuuden voidaan arvioida olevan kohtalaisen suuri erityisesti rasismitapauksissa.

Eri ministeriöiden ja Helsingin kaupungin yhteistyönä on käynnistetty tutkimus, joka selvittää maahanmuuttajiin kohdistuvaa rikollisuutta. Koska tutkimus perustuu haastatteluihin, myös piilorikollisuuden osuus saadaan paremmin esiin. Helsingin yliopistossa tehtävän tutkimuksen on määrä valmistua vuonna 2002.

Rasistinen väkivalta on herättänyt myös laajaa julkista keskustelua. Vuonna 2000 eniten huomiota herättivät Vantaalla tapahtuneet yksittäiset väkivallan purkaukset skinien ja somalinuorten välillä. Poliisi puuttui tilanteeseen näkyvästi. Tapauksen johdosta alueelle perustettiin poikkihallinnollinen neuvottelukunta, johon kuuluu kaupungin edustajien lisäksi poliisin ja somalialaisten edustajia.

Suomen ylin poliittinen johto presidentti mukaan lukien on tuominnut voimakkaasti julkisuudessa esiintyneet etniset välikohtaukset.

Oikeustapausselosteita

Itä-Suomen hovioikeus on 14. joulukuuta 1999 pysyttänyt Suomen edellisessä raportissa mainitun Joensuun käräjäoikeuden kesäkuussa 1999 antaman tuomion, jossa se tuomitsi viisi nk. skinheadiä sakkoihin kiihottamisesta kansanryhmää vastaan, koska nämä olivat valmistaneet ja levittäneet noin 30 t-paitaa, joihin oli painettu rasistisia kirjoituksia.

Turun käräjäoikeus tuomitsi 4. huhtikuuta 2001 turkulaisen kaupunginvaltuutetun sakkoihin kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Hän oli julkaissut yhdistyksensä internet-sivuilla rasistisen pilapiirroksen ja islamilaisia vastustaneen kirjoituksen. Hänet on edellisen kerran tuomittu vastaavasta rikoksesta vuonna 1999.

Helsingin kärjäoikeus tuomitsi kesäkuussa 1999 yhdistyksen johtajina toimineet vastaajat kiihottamisesta kansanryhmää vastaan ehdollisiin vankeusrangaistuksiin. Kyse oli Helsingissä ja Joensuussa tapahtuneista teoista, joissa yleisön keskuuteen levitettiin etnisiä ryhmiä uhkaavia, panettelevia ja loukkaavia tiedonantoja. Helsingin hovioikeus on 5. syyskuuta 2001 antamalla päätöksellään pysyttänyt kärjäoikeuden tuomion.

Helsingin kärjäoikeus tuomitsi 19. maaliskuuta 1999 Luottokunnan luottoriskien hallinnasta vastaavan henkilön, apulaisluottopäällikön ja luottihakemuksen käsittelijän syrjinnästä sakkoihin. Luottokunta ei ollut myöntänyt ulkomaalaiselle hakijalle Visa-luottokorttia, koska Visa-käyttöehtojen mukaan tilinhaltijan tuli olla Suomen kansalainen. Kärjäoikeus katsoi, että edellä mainitut henkilöt olivat asettaneet hakijan ilmeisen eriarvoiseen asemaan sillä perusteella, ettei hän ollut Suomen kansalainen.

Suomen oikeuskäytännössä on viitattu kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan yleissopimukseen. Helsingin kärjäoikeus tuomitsi 20. huhtikuuta ravintolan vahtimestarin syrjinnästä 30 päiväsakkoon ja suorittamaan korvausta henkisestä kärsimyksestä. Vahingonkorvausvelvollisuuden perusteen osalta kärjäoikeus viittasi vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n lisäksi myös rotusyrjintäsopimuksen 6 artiklaan. Päätös ei ole lainvoimainen.

Tämän raportin liitteenä on lisäksi eräitä hovioikeuksien oikeustapauksia (*Liite 8*).

Ravintolan sisäänpääsyn epäämistä koskevien tapausten osalta viitataan 5 artiklan F-kohtaan.

Työsyrijintätapaukset

Korkein oikeus tai Korkein hallinto-oikeus eivät ole raportointiajanjakson aikana antaneet työsyrijintää koskevia päätöksiä.

Rikosoikeudenkäynnille vaihtoehtoiset menettelytavat

Rotusyrjintäkomitea suosittelee rikosoikeudenkäynneille vaihtoehtoisia menettelyjä syrjintätapauksia varten (kohta 15).

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain mukaan rikosoikeudenkäynnistä riippumatta rikosasiaan liittyvää vahingonkorvausvaatimusta voidaan ajaa erikseen riita-asiana. Lisäksi rikosoikeudenkäynnissä syyttäjällä on virkavelvollisuus asianomistajan pyynnöstä ajaa yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa lain (3 luvun 9 §:n 1 momentti) mukaan virallisen syyttäjän on asianomistajan pyynnöstä vireille panemansa syyteasian yhteydessä ajettava rikokseen perustuvaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta rikosasian vastaajaa vastaan, jos se voi tapahtua ilman olennaista haittaa eikä vaatimus ole ilmeisen perusteeton. Valtakunnansyyttäjä on 31 joulukuuta 1998 antanut yleisen ohjeen syyttäjille koskien asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajamista.

Painovapaus

Syytevalta julkaistun viestin sisältöön perustuvissa rikoksissa on viime vuosina ollut muutostilassa. Vuonna 2000 tuli voimaan rikoslain muutos (151/2000), jossa ylimmälle syyttäjälle, valtakunnansyyttäjälle annettiin asianomistajan ilmoituksesta riippumaton oikeus antaa syytemääräys yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä, kunnianloukkauksesta tai törkeästä kunnianloukkauksesta. Lisäksi edellytetään, että tällainen rikos on tapahtunut joukkotiedotusvälinettä

käyttäen ja erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista. Tällä hetkellä oikeusministeriölle kuuluva syytetoimivalta koskee vain painovapauslain (1/1919) soveltamisalaan kuuluvien julkaisujen, viestin sisältöön perustuvia rikoksia.

Painovapauslain (1/1919) 40 §:n mukaan oikeusministeriön tehtävänä on valvoa lain noudattamista ja antaa määräys syytteen nostamisesta, jos havaitaan, että ilmestyneet painotuotteet (painokirjoitukset) ovat sisällöltään rikollisia tai että painovapauslakia on muuten rikottu. Jos tällainen rikos tulee virallisen syyttäjän tai poliisipäällikön tietoon, hänen on ilmoitettava se oikeusministeriölle (painovapauslain 42 §).

Koska painovapauslaissa ei ole rajoitettu asianomistajan syyteoikeutta painotuotteen välityksellä tehdystä asianomistajarikoksesta (esimerkiksi kunnianloukkausrikokset, joissa syyttäjä ei saa nostaa syytettä, ellei asianomistaja ole ilmoittanut rikosta syytteeseen pantavaksi) on painovapauslain 42 §:n säännöksen oikeusministeriön syyteoikeudesta katsottu koskevan vain ns. virallisen syytteen alaisia rikoksia eli tilanteita, joissa syyttäjä on velvollinen nostamaan syytteen asianomistajan ilmiannosta huolimatta.

Sisällöltään rikollisia painotuotteita koskevat rangaistussäännökset ovat muissa laeissa kuin painovapauslaissa eli lähinnä rikoslaisissa. Tunnusomaista näille rikoksille on se, että niitä koskevissa säännöksissä on nimenomaan edellytetty teon toteutuvan vasta, kun se on tehty julkisesti painokirjoituksen välityksellä.

Kuten Suomen edellisissä raporteissa on mainittu painovapausasioita saatetaan oikeusministeriön käsiteltäviksi varsin harvoin. Tällä hetkellä oikeusministeriössä on vireillä kaksi painovapausasiaa, joissa se on pyytänyt poliisia tekemään esitutkinnan sen selvittämiseksi, onko asiassa syyllistytty kiihottamiseen kansanryhmää vastaan.

Oikeusministeriössä valmistuneessa ehdotuksessa laiksi sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä ehdotetaan, että valtakunnansyyttäjä päättäisi syytteen nostamisesta julkaistun viestin sisältöön perustuvassa, virallisen syytteen alaisessa rikoksessa. Koska tällaisiin rikoksiin liittyy sananvapausnäkökohtia, on pidetty perusteltuna, että syyteoikeus virallisen syytteen alaisista ilmaisuvapausrikoksista kuuluisi ylimmälle syyttäjälle. Ehdotuksen tarkoituksena on samalla yhtenäistää syytekäytäntöä.

Valtakunnansyyttäjän käsittelemät tapaukset

Suomen ylin syyttäjäviranomainen, valtakunnansyyttäjänvirasto, on valtakunnansyyttäjänvirastosta annetun asetuksen (209/1997) nojalla velvoittanut kaikki kihlakunnansyyttäjät ilmoittamaan valtakunnansyyttäjänvirastolle kaikista rikoksista, joiden epäillään perustuvan poliittiseen tai rasistiseen motiiviin.

Ilmoitetut rikokset ja niitä koskevat syyttäjien ja tuomioistuinten ratkaisut

Valtakunnansyyttäjänvirastolle tehtiin eniten ilmoituksia syrjintärikoksista. Tyypillisimmät tapaukset koskivat romanien tai ulkomaalaisten pääsyn epäämistä ravintolaan. Törkeimmät tapaukset koskivat tapon yrityksiä. Muut ilmoitukset koskivat törkeitä pahoinpitelyjä (3 kpl), pahoinpitelyjä (4 kpl), kiihottamista kansanryhmää vastaan (6 kpl). Usein tekoihin liittyi myös laittomia uhkauksia (3 kpl) tai kotirauhan rikkomisia (3 kpl) sekä ulkomaalaisten omistaman omaisuuden tuhoamista (5 vahingontekoa/tuhotyötä).

Osa tapauksista on edelleen esitutkinnassa tai syyteharkinnassa. Viidessä tapauksessa syyttäjä on jättänyt syytteen nostamatta. Yleisin peruste syyttämättäjättämis päätökselle oli riittävän näytön puute.

Suurimmassa osassa tapauksista syyttäjä siis on nostanut syytteen ja näistä rikoksista annetut tuomiot ovat yleensä olleet vankeusrangaistuksia. Joissain tuomioissa rangaistuksia koventavina seikkoina on pidetty sitä, että rikokset on kohdistettu ulkomaalaisiin henkilöihin vain heidän ulkomaalaisuutensa vuoksi ja että rikoksilla on ollut selvästi rasistinen motiivi.

Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisemat kantelut

Apulaisvaltakunnansyyttäjä on vuonna 2000 ratkaissut kaksi syrjintärikosta koskevaa kantelua. Ensimmäisessä tapauksessa apulaisvaltakunnansyyttäjä on määrännyt syytteen nostettavaksi asiassa, jossa paikallinen syyttäjä oli jättänyt syytteen nostamatta näytön puuttumisen vuoksi. Tapauksessa ravintolan vahtimestari oli kieltäytynyt päästämästä kolmea gambialaista asiakkaaksi ravintolaan. Apulaisvaltakunnansyyttäjän näkemyksen mukaan oli todennäköisiä syitä epäillä, että vahtimestarin kieltäytyminen oli johtunut asianomistajien rodusta, kansallisesta tai etnisestä alkuperästä tai ihonväristä.

Toisessa tapauksessa apulaisvaltakunnansyyttäjä on kantelun johdosta katsonut, että asiassa oli syyllistytty syrjintään, mutta koska kantelu oli tehty niin myöhään, että syyteoikeuden vanhentuminen oli jo lähellä, vastaajat jätettiin kohtuusperusteella syytteeseen asettamatta. Kyse oli kolmesta kunnallisen kiinteistöosakeyhtiön hallituksen jäsenestä, jotka olivat päättäneet olla vuokraamatta asuntoa romanialkuperää olevalle henkilölle.

Eduskunnan oikeusasiamiehen käsittelemät tapaukset

Eduskunnan oikeusasiamiehen valvontatehtävien osalta kysymys rotusyrjinnästä on useimmiten noussut esiin muun muassa virkamiesten kielenkäytön yhteydessä. Oikeusasiamies on puuttunut esimerkiksi erään poliisimiehen ”neekeri” -nimittelyyn. Omana aloitteena tutkittavaksi otetussa asiassa apulaisoikeusasiamies piti ”neekeri” sanan käyttöä poliisitiedotteessa epäasiallisena.

Oikeusasiamies on antanut ratkaisunsa edellisessä raportissa mainittuun romaniasiain neuvottelukunnan tekemään kanteluun, joka koski erään rikoskonstaapelin romaneja ja muita etnisiä vähemmistöjä pilkkaavia kirjoituksia helsinkiläisessä ilmaisjakelulehdessä. Päätöksessään oikeusasiamies piti rikoskonstaapelin lausumia rasistisina ja muukalaisvihaa edistävinä antoi hänelle huomautuksen lainvastaiseksi katsomastaan menettelystä.

Eräässä toisessakin tapauksessa oikeusasiamies piti poliisimiehelle sopimattomana ja epäasiallisena lehtikirjoittelua, josta välittyi sellainen kuva, että kaikki romaniväestöön kuuluvat ovat uhka yksin asuville vanhuksille ja että kaikkia romaneja on tästä syystä aihetta pelätä.

Apulaisoikeusasiamiehen tutkimassa tapauksessa oli puolestaan kysymys esitutkinnan käynnistämisestä kunnanvaltuutetun vappuna julkisesti esittämän, rasistisia näkemyksiä sisältävän puheen johdosta. Oikeusasiamiehen mukaan poliisin olisi tullut puuttua asiaan ripeämmin ja tarmokkaammin.

Rasismiin ja syrjintään on kiinnitetty erityistä huomiota apulaisoikeusasiamiehen tekemien vankila- ja poliisitarkastuksien yhteydessä. Helsingin lääninvankilaan 19. lokakuuta 2000 tehdyn tarkastuksen aikana kiinnitettiin erityisesti huomiota ulkomaalaisten vankien asemaan.

Valtioneuvoston oikeuskanslerin käsittelemät tapaukset

Apulaisoikeuskansleri on antanut päätöksen, joka koski harkinnanvaraisen toimeentulotuen myöntämistä romaninaisten perinneasuun kuuluvan hameen hankkimiseen. Päätöksen perusteluissa todetaan, että perustuslain yhdenvertaisuussäännös ei estä sellaista positiivista erityiskohtelua, joka katsotaan tarpeelliseksi jonkin ryhmän tasa-arvon turvaamiseksi. Apulaisoikeuskansleri katsoi, että toimeentulotukilainsäädännön tarkoituksena kannalta ja romanien erityisasema vähemmistönä huomioonottaen oli perusteltua, että romaninaisen hameen tavanomaista suuremmat hankintakustannukset otetaan huomioon toimeentulotukea myönnettäessä.

7 ARTIKLA

A. Koulutus

Rotusyrjäntäkomitea kehottaa Suomea vahvistamaan toimenpiteitä suvaitsevaisuuden edistämiseksi ja ennakkoluulojen torjumiseksi erityisesti opetuksen, koulutuksen, kulttuurin ja tiedonvälityksen alalla (kohta 16).

Ihmisoikeuskoulutus ja –kasvatus

Opetus kaikilla kouluasteilla perustuu opetushallituksen vahvistamiin kansallisiin opetussuunnitelman perusteisiin, joissa esitetään kouluopetuksessa huomioonotettavia seikkoja, kuten ihmisoikeuskasvatus, erilaisten kulttuurien tuntemus ja kunnioittaminen, monikulttuurisuus ja suvaitsevaisuuden edistäminen.

Ihmisoikeuskasvatusta on toteutettu muun muassa oppilaitoksissa järjestettävillä rasismin ja suvaitsemattomuuden vastaisilla tapahtumilla ja projekteilla. Esimerkiksi osana Maailmanperinnön opetushanketta tamperelainen koulu valmisti aineistopakettin Auschwitzistä.

Koululainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä oppilaitosten mahdollisuuksia toteuttaa opetussuunnitelmia joustavasti lisättiin merkittävästi, joten opetuksen yhteydessä on entistä paremmat mahdollisuudet opettaa muun muassa ihmisoikeuksiin liittyviä kysymyksiä. Myös opettajien lisäkoulutuksen yhteydessä on järjestetty ihmisoikeuksia koskevaa koulutusta.

Suomessa on pysyviä ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisverkkoja kuten UNESCO-koulut. Tällä hetkellä toimii 60 UNESCO-koulua ja oppilaitosta (perus- ja erityiskouluja, lukiota, ammattioppilaitoksia, ammattikorkeakouluja ja opettajankoulutuslaitoksia). Unesco-koulujen toiminta-ajatuksessa korostuvat rauhankulttuuri, ihmisoikeudet, demokratia ja kestävä kehitys.

B. Kulttuuri

Vähemmistökulttuurien tukeminen ja rasisminvastainen työ

Opetusministeriö myöntää valtionavustuksia vähemmistökulttuurien tukemiseen ja rasismien vastaiseen työhön. Vuosien 1999-2001 talousarvioissa tähän tarkoitukseen on varattu 1 500 000 markkaa.

Avustuksia myönnetään etnisten ja kielellisten vähemmistöjen kulttuuri- ja julkaisutoimintaan. Keskeisiä toimijoita ovat maahanmuuttajat, kuten siirtolaiset, pakolaiset ja turvapaikanhakijat. Avustuksia voidaan myöntää taiteellisen toiminnan lisäksi muun muassa nuorisotoimintaan, vähemmistökulttuuriryhmien oman identiteetin vaalimiseen ja kehittämiseen, erilaiseen kerhotoimintaan sekä etnisten vähemmistöjen kulttuurin esittelemiseen pääväestölle.

Muita etnisiä ryhmiä, joiden kulttuuritoimintaa avustetaan, ovat Suomen perinteiset kansalliset vähemmistöt, kuten romanit ja juutalaiset. Ruotsinkielisen kulttuuritoiminnan tarpeet on huomioitu osana opetusministeriön yleistä avustuspolitiikkaa.

Tavoitteena on, että avustuksilla vahvistetaan etnisten vähemmistöjen oikeutta vaalia omaa kulttuuriaan ja kieltään pääkulttuurin sekä valtakielten kanssa rinnakkain. Lisäksi avustuspolitiikan on vahvistettava pääväestön myönteistä suhtautumista etnisiin vähemmistöihin. Avustuspolitiikan avulla pyritään myös tukemaan maahanmuuttajien kotoutumista, eli osallistumista suomalaisen yhteiskunnan kulttuuriseen, sosiaaliseen, taloudelliseen ja poliittiseen elämään.

Opetusministeriö myöntää avustuksia pääasiassa yhdistysten rasismien ja muukalaisvihan vastaisiin hankkeisiin. Kokeiluluonteisesti avustuksia myönnetään myös kuntien rasismien vastaisiin hankkeisiin. Hankkeet ovat enimmäkseen luonteeltaan kehittämis- ja kokeiluprojekteja, joiden tavoitteena on lisätä suvaitsevaisuutta muun muassa etnisten vähemmistöjen ja pääväestön yhteistoiminnan avulla sekä tiedottamalla muihin kulttuureihin, uskontoihin ja traditioihin liittyvistä asioista pääväestölle. Avustuksista päätettäessä tärkeinä on pidetty hankkeita, joilla pyritään ohjaamaan nuoria pois erilaisista rasismia lietsovista ryhmistä.

Eräs keskeinen tuettava hanke on Joensuussa käynnistetty Exit-projekti. Se on rasistisen toiminnan vähentämiseen ja ennaltaehkäisemiseen tähtäävä hanke, jonka tavoitteena on muun muassa auttaa rasistisia nuoria irtaantumaan rasistisista ryhmistä ja kehittää ja toteuttaa menetelmiä, joiden avulla nuorten liittymistä rasistisiin ryhmiin voidaan ehkäistä. Sen puitteissa järjestetään myös rasismiin, kulttuurien kohtaamiseen liittyviä koulutustapahtumia sekä julkaisu- ja tiedostustoimintaa. Nuorten asenteisiin vaikuttamiseksi on järjestetty maahanmuuttaja- ja suomalaisnuorten yhteistä toimintaa, jonka tarkoituksena on ollut vähentää ennakkoluuloja ja edistää nuorten keskinäistä ymmärrystä.

Saamenkielisen kulttuurin ja saamelaisjärjestöjen tukeminen

Opetusministeriöstä osoitetaan Saamelaiskäräjille vuosittain 1 000 000 markan suuruinen erillinen määräraha saamenkieliseen kulttuuritoimintaan sekä saamelaisjärjestöjen toimintaan. Saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon mukaisesti kyseistä määrärahaa koskevat jakopäätökset tekee saamelaiskäräjät.

Edellä mainittu määräraha katsotaan myönteiseksi erityiskohteluksi, jonka tavoitteena on vähemmistökulttuurin suojeleminen. Kyseisen määrärahan lisäksi opetusministeriö on yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa tukenut yhteispohjoismaisten saamelaistaiteilijajärjestöjen toimintaa.

Muu suvaitsevaisuutta edistävä työ

Euroopan unionin Urban ja Integra- yhteisaloitteilla on pyritty edistämään muun muassa maahanmuuttajien ja romanien työllistymistä sekä ympäristön suvaitsevuutta. Joensuun, Helsingin ja

Vantaan Urban- projektien erityishankkeet ovat tukeneet maahanmuuttajien kotoutumista ja työllistymistä sekä kulttuuria.

Jyväskylän Integra-aloitteisiin kuuluva Huhtasuo 2000-hanke keskittyi maahanmuuttajiin ja muihin lähiön pitkäaikaistyöttömiin. Hankkeella tuettiin heidän työllistymistään ja suomalaisen yhteiskuntaan sijoittumista.

Helsingin kaupungin hallintoon kuuluva Kansainvälinen Kulttuurikeskus Caisa on omalta osaltaan tehnyt suvaitsevaisuutta edistävää työtä Suomessa vuodesta 1995 lähtien. Kulttuurikeskuksen tavoitteena on tukea monikulttuurisen kaupungin kehittymistä Helsingissä edistämällä eri maista tulleiden ihmisten vuorovaikutusta, antamalla tietoa erilaisista kulttuureista ja suomalaisesta yhteiskunnasta. Caisan työtä ohjaavat ulkomaalaislaki, kotoutumislaki ja Helsingin kaupungin johtosääntö. Vuonna 2001 Caisassa työskentelee lähes 50 henkilöä, 25 eri maasta.

Caisassa järjestetään muun muassa erilaisia monikulttuurisia tapahtumia, suomen kielen ja ATK-kursseja ja muuta koulutusta, näyttelyitä, messuja, neuvontaa, harrastustoimintaa, erilaisia projekteja sekä opintoneuvontaa maahanmuuttajille. Caisa tekee lisäksi yhteistyötä mm. työvoimatoimistojen ja työministeriön sekä Helsingin kaupungin eri virastojen ja laitosten kanssa työelämää koskevan tiedon jakamiseksi ja maahanmuuttajien työllistymisen parantamiseksi.

Caisan kävijämäärien kehitys kuvaa suvaitsevaisuuden merkitystä: vuonna 1996 kävijöitä oli 2800, kun taas vuonna 2000 heitä oli jo 240.000. Puolet kävijöistä on ollut maahanmuuttajia ja puolet suomalaisia.

Suvaitsevaisuutta edistävä toiminta liikunnan alalla

Liikunnan avulla suvaitsevaisuutta edistävää toimintaa on jatkettu. Opetusministeriö on vuodesta 1996 alkaen yhdessä Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n sekä suomalaisten liikuntajärjestöjen kanssa toteuttanut rasmin vastaista ohjelmaa liikunnan alalla. Osana ohjelmaa on rahoitettu paikallisia, alueellisia ja valtakunnallista liikunnan avulla suvaitsevaisuutta edistäviä hankkeita. Vuosien 1999-2001 aikana on tuettu yli sataa hanketta.

Vuonna 1999 perustettiin Suomen Monikulttuurinen Liikuntaliitto - Finnish Multicultural Sports Federation (FiMu ry) monikulttuurista liikuntatyötä tekevien seurojen kattojärjestöksi. FiMu ry:n tavoitteena on lisätä jäsenseurojensa yhteistoimintaa, tiedottaa niiden toiminnasta ja avustaa eri tahoja maahanmuuttajien liikuntaan liittyvissä erityiskysymyksissä. Opetusministeriö hyväksyi FiMu:n vuosiaavustuskelpoiseksi liikuntajärjestöksi kesällä 2000.

C. Tiedotus

Joukkotiedotusvälineet

Yleisradio Oy lähettää vuosittain 850 tuntia ruotsinkielisiä televisio-ohjelmia valtakunnallisessa televisioverkossa. Lisäksi yhtiöllä on kaksi täysin ruotsinkielistä radiokanavaa. Digitaalisen television myötä Yleisradio Oy perustaa oman ruotsinkielisen televisiokanavan, mikä mahdollistaa ruotsinkieliset primetime -lähetykset.

Yleisradio Oy:llä on yksi saamenkielinen radiokanava (Saamen radio). Se lähettää ohjelmaa noin kymmenen tuntia päivittäin pohjoissaamen kielellä. Ohjelmatarjonnassa on myös säännöllisesti joitakin koltansaamenkielisiä ja inarinsaamenkielisiä lähetyksiä.

Yleisradio Oy lähettää uutisia myös venäjän kielellä. Yleisradio Oy:n lisäksi Etelä-Suomessa toimii yksi kaupallinen venäjänkielinen radiokanava.

Tietämystä Suomen vähemmistökulttuureista pyritään levittämään moni tavoin. Muun muassa Yleisradio Oy:n Basaari on viikoittainen Suomessa asuvista kansallisista vähemmistöistä kertova ohjelma, joka toteutetaan läheisessä yhteistyössä maahanmuuttajien kanssa.

Rotusyrjintäkomitea suosittelee tietoisuuden lisäämistä rotusyrjinnästä toimittajien ja muiden joukkoviestintäalalla työskentelevien keskuudessa (kohta 16).

Suomessa on pyritty lisäämään toimittajien tietoisuutta etnisistä suhteista. Suomen Pakolaisapu ry järjesti syksyllä 2000 pakolaisuutta käsittelevän laajan toimittajakoulutuksen. Lisäksi työministeriön hallinnoimasta Pakolaisrahastosta on myönnetty avustus Suomen Yleisradiolle pakolaistaustaisten toimittajien kouluttamiseksi. Myös monet paikallisradiot tuottavat ohjelmia maahanmuuttajille ja tähän on suunnattu sekä kansallisia että EU-varoja. Työministeriön maahanmuuttopolitiikkaa ja etnisiä suhteita käsittelevä MoniTori-lehti täytti 10 vuotta vuonna 2000. Tällöin järjestettiin eduskunnassa arvovaltainen seminaari, jossa pohdittiin median vastuuta maahanmuuttajista tiedotettaessa.

Hallituksen maaliskuussa 2001 hyväksymässä etnisen syrjinnän ja rasismien vastaisessa toimintaohjelmassa korostetaan median roolia ja vastuuta hyviä etnisiä suhteita edistävissä toimenpiteissä. Median maahanmuuttopolitiikkaa ja etnisiä vähemmistöjä koskevaa toimintapolitiikkaa tutkitaan parhaillaan pääosin opetusministeriön rahoituksella sekä Tampereen yliopistossa että Social-och kommunalhögskolanissa.

Rotusyrjintäsopimuksesta tiedottaminen

Käsiteltyään Suomen hallituksen 15. määräaikaisraportin, rotusyrjintäkomitea on kehottanut Suomea varmistamaan, että yleissopimuksen teksti sekä raportti ja sitä koskevat päätelmät tehdään laajalti julkisiksi. Myös hyväksytystä yleissopimuksen 14 artiklan mukaisesta yksilövalitusmenettelystä tulisi tiedottaa laajalti (kohta 18).

Kuten edellisissä raporteissa on mainittu, rotusyrjintäsopimus on julkaistu Suomen säädöskokoelman sopimussarjassa. Lisäksi se on julkaistu suomen, englannin ja ruotsin kielellä ulkoasiainministeriön julkaisuna. Tämä julkaisu sisältää myös tietoa yleissopimuksen 14 artiklan mukaisesta yksilövalitusmenettelystä. Julkaisua levitetään laajalti, ja se on saatavilla Editan kirjakaupoista kohtuulliseen hintaan. Lisäksi Suomessa käytetään laajalti julkisia, erityisesti internetin kautta saatavilla olevia tietokantoja. Sähköinen lainsäädäntötietokanta on yleisön käytettävissä osoitteessa **<http://www.finlex.fi>** Kansainvälisten Suomea sitovien sopimusten tekstit on sisällytetty tähän tietokantaan.

Suomen määräaikaisraportit, joihin liitetään komitean johtopäätökset, julkaistaan suomen ja englannin kielellä. Raportteja jaetaan laajalti yleisölle ja viranomaisille. Raportit on julkaistu internetissä osoitteessa <http://virtual.finland.fi/ministry/suomi/ihmisoikeudet.html>. Ulkoasiainministeriön internet-sivuille (<http://formin.finland.fi>) ollaan parhaillaan laatimassa erityisiä ihmisoikeustietoutteen keskittyneitä sivuja, jonne kootaan kaikki uusimmat määräaikaisraportit, ihmisoikeusvalvontaelinten antamat päätelmät ja suositukset sekä muuta ihmisoikeusmateriaalia. Sivuilla tullaan jakamaan tietoa myös eri ihmisoikeussopimusten mukaisesta yksilövalitusosoikeudesta ml. rotusyrjintäsopimuksen 14 artiklan mukaisesta yksilövalitusmenettelystä.

Komitean johtopäätökset, jotka annettiin 9. elokuuta 2000, sekä kuulemista koskeva raportti jaettiin laajalti viranomaisille, eduskunnalle, tiedotusvälineille ja muille asiaan liittyville tahoille. Lisäksi järjestettiin lehdistötilaisuus.

Suositusten tehostettu seuranta

Ulkoasiainministeriö aloitti vuonna 2000 eri ihmisoikeussopimuksia valvovien komiteoiden antamien suositusten toteuttamisen tehostetun seurannan tavoitteenaan saada raportointi entistä tehokkaammin toimimaan ihmisoikeuksia edistävänä elementtinä. Ensiaskelena selvitetään relevanttien viranomaisten kanssa, millaisiin toimenpiteisiin sopimuselinten antamien suositusten johdosta olisi syytä ryhtyä. Tehostettu seuranta tulee koskemaan myös rotusyrjinnän poistamista käsittelevän komitean Suomelle annettavia rotusyrjintäsopimuksen täytäntöönpanoon liittyviä suosituksia.

LIITTEET

- 1) Hallituksen etnisen syrjinnän ja rasismien vastainen toimintaohjelma ”Kohti etnistä yhdenvertaisuutta ja monimuotoisuutta.”
- 2) Ihmisoikeudet ja Suomen ulkopoliittika. Ulkoasiainministeri Erkki Tuomiojan Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle antama selvitys Suomen hallituksen ihmisoikeuspolitiikasta 29.11.2000. Helsinki. Ulkoasiainministeriön julkaisuja.
- 3) Romanipolitiikan Strategiat. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1999:9.
- 4) Ulkomaalaislaki (378/1991).
- 5) Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (493/1999).
- 6) Ulkomaan kansalaiset/vieraskieliset oppilaat/opiskelijat Suomessa. Opetushallitus.
- 7) Vieraskieliset peruskouluikäiset (7-15-vuotiaat) ja vieraskielisten 16-24-vuotiaiden ikäryhmä. Tilastokeskus.
- 8) Hovioikeuden oikeustapausselosteita.